

Ekim/Kasım 2016, Sayı:5

de/da

de/da

Yayına hazırlayan: Irmak Akman
Kapak resmi: Evran Kavlak, Yedigöller
Katkıda bulunanlar: Melis Oğuz, Canan Gündüz, Aylin
Yardımcı, Bahar Dölen Eşin, Hakan Keskin, Ahmet
Aral, Okan Doğan, Tamer Durak, Mithat Erdoğan, Elif
Mercan, Pınar Dönmez.

Bu sayı 1000 adet basılmıştır.

Merhaba,

Okula dönüş mevsimine yakışacak dopdolu ve upuzun bir sayıyla karşınızdayız!

Okurlarımız, arkadaşlarımız zaman zaman *de/da*'nın ne dergisi olduğunu veya neden her sayı için bir tema belirlemediğimizi soruyorlar. Biz ise neden kendimizi kısıtlamamız gerektiğini anlayamıyoruz. Bizim için önemli olan, hangi konuda yazarsak yazalım zorunluluktan değil, içten gelen bir istek ve özenle yazmak. Gönüllülük esasına dayalı bir dergi ancak böyle varlığını sürdürebilir. *de/da*'dan önce uzun yıllar *irmak.com* diye bir blog hazırladım ve oradaki konuların zenginliğiyle gurur duyuyorum. Başından beri amacım, *de/da*'da da benzer bir çeşitliliği yakalayabilmektir. Sığ siyasi tartışmaların ve günlük rutinlerimizin ufukumuzu daraltmasına izin vermemeliyiz. Birbirimize anlatabileceğimiz ve birbirimizden öğrenebileceğimiz çok şey var.

Görüşlerinizi paylaşmak ya da dergiye katkıda bulunmak isterseniz *irmak@de-da-dergi.com* adresine yazabilirsiniz.

Melis ve Aylin'le birlikte hazırladığımız Yan Yol'un yayın saati değişti; her Perşembe saat 16:00'da Medyascope.tv'de izleyebilirsiniz.

Sevgiler,

Irmak

Neler var?

55 yılda ne değişmedi?	4
Neden inovasyon yapamıyoruz?	10
Sekiz yüz yıllık bir iz sürme hikayesi	15
Ziyadesiyle geç kalmış bir yazı	23
Doğayı koru, yeşili sev, ayıyı öp	26
Kadın-erkek eşitliği mümkün mü?	31
Kreşte ilk gün	35
Türkiye'nin haberdar olmadığı bir boykot	37
Bir kitap, bir film, birçok Miles Davis	41
Şimdiki zamandan ya da kıyısından	43
Zengin süt	45
Heidegger geçirim	50

55 yılda ne değişmedi?

Melis Oğuz, *meloguz@gmail.com*

Jane Jacobs'un, 1961'de kaleme aldığı "Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı" (The Death and Life of Great American Cities) isimli kitabın çevirisinin yayımlanmasının üzerinden beş sene geçti (çev.: Bülent Doğan; basım: Metis Yayınları). Bu kitap, belki de "kent ve kadın" minvalinde gerçekleştirdiğim çalışmalar sebebiyle benim başucu kitaplarımdan biri olmuştu; vakit bulabilsem (tabii uzmanlığım olmadığını da kabul ederek), kendim çevirip Türkçe kaynaklara eklemek istediğim bir kitaptı. Dolayısıyla beş sene önce çevrildiğinde, bu çevirinin çok daha önce yapılmamış olmasından mütevellit hafif buruk bir sevinç yaşamıştım. Orijinal baskısının üzerinden bugün itibarıyla 55 sene geçmiş olsa da, kitabın içeriği, günümüz kentlerini, özellikle de kendi kentlerimizi anlamamız açısından bugün hala taptaze.

Ben bu yazının ilk versiyonunu kitabın Türkçesi basıldıktan hemen sonra yazmış ve *Arkitera*'da yayımlamıştım. Ancak, üzülenek belirtmem gerekiyor ki, o günden bugüne kentleşmemiz ve kent politikalarımızla ilgili bir adım ilerleme kaydedemedik. Bu da yazımı içerik açısından halen güncel kılmakla birlikte, bu yazıda ele aldığım kentsel sorunların daha da büyüdüğünün bir göstergesi. Bu yazıda amacım aslında size, daha önceki yazılarımda da çoklukla dile getirdiğim, feminist bakış açısıyla kente bakışın bir örneğini, hem de çok ustaca bir örneğini sunmak, bunu yaparken kentlerimizin bu kitabın basımının 55. yılında hangi noktaya varmış olduğunu tartışmak.

Hepimizin bir komşuya ihtiyacı var!

Jacobs, kitabın giriş bölümünde kentsel dönüşüm sürecini yaşamış olan bir kişinin sözlerine yer veriyor: "Burayı inşa ederken kimse bizim ne istediğimizi düşünmedi. Evlerimizi yerle bir edip bizi buraya, dostlarımızı başka yere tıktılar. Bir fincan kahve içip gazete okuyacak ya da üç-beş kuruş borç alacak bir yerimiz yok. Kimse neye ihtiyacımız olduğunu düşünmedi. Buraya gelen büyük adamlar çimenlere bakıp şöyle diyorlar: 'Ne kadar şahane! Artık yoksulların her şeyi var!'" (2011:35). Size bir şeyler çağırıyor mu? Doğrusu bana çok şey hatırlatıyor bu sözler.. Sulukuleliler'i örneğin; ya da son zamanlarda "kentsel dönüşüm projesi" adı verilen pek çok projenin gerçekleştirildiği yerlerde yaşamakta olan insanları. Bunun derinine de bir başka sayıda inerim. Ama kısa ve öz bir değerlendirme; kentsel dönüşüm adına gideceğimiz en az 55 yıl var...

Oysa Jacobs'un alıntılacağı bu cümlelerin alt metnini okumak o kadar da zor değil; hepimizin bir komşuya ihtiyacı var. Sohbet edip birlikte zaman geçirebileceği, borç

alıp-verebileceği, gerektiği zaman yemeğini, gerektiği zaman evini paylaşabileceği... Kentli olmanın altındaki tüm sosyal kavramların unutulup, kentin sadece fiziksel bir olgu olarak algılanmasının ve bunun beraberinde getirdiği tüm olumsuz sonuçların 55 yıl önce yaşanmış olduğu bir yerlerin -Amerikan kentlerinin- hikayesini biz şimdi kendi kentlilerimize yine yeni yeniden yazdırıyoruz sanırım.

Fotoğraf: Melis Oğuz

Oysa “şehrin kendine has nitelikleri” vardır diyor Jacobs ve bu niteliklerin tek boyutlu olmadığını altını çiziyor sürekli. Yani, bugün fiziksel olarak güzel bir tablo oluştur(a)madığı için temizlenmeye çalışılan yapıların içinde birilerinin -en önemlisi de “komşu”ların yaşadığının farkına varılması gerektiğini söylüyor. Komşuluk birimleri üzerinden

kurulmuş olan kentsel ekonomik sistemi anlatabilmek için kitabında oldukça geniş bir yer ayırmış. Yine en doğrusu onun sözleriyle açıklamak olacak belki; “Düpedüz çirkinlik ya da düzensizlikten daha aşağılık bir şey vardır ki, o da düzen varmış gibi yapmak, hem de bunu var olan ... gerçek düzeni de görmezden gelerek ya da bastırarak yapmaktır.” Acaba bu kitabın kaleme alınışının ardından geçen 55 yılda, bizde kimse bu deneyimlerden faydalanamamış mı da bugün zorunlu kamulaştırma gibi sırtını yasal bir güvenceye dayayan kentsel dönüşüm yasamız var? (6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun.)

Bu noktayı pekiştirecek şekilde “tedrici para ve yıkıcı para”dan söz ediyor Jacobs ve uyarıyor: “Paranın şehir insanı için kullanılma -ya da kullanılmama- biçimleri günümüzde şehirlerin çöküşünün güçlü etkenleri arasındadır. Paranın kullanılma biçimleri yenilenme sağlayacak şekilde dönüştürülmelidir: Şiddetli tufanlar yaratmak için değil, sürekli, tedrici, karmaşık ve daha nazik değişiklikler yapmak için kullanılan araçlar olmalıdır” (2011:334).

“Şehir ne tür bir problemdir?”

“Problem” kelimesini olumlu ya da olumsuz bir ifade olarak kabul edin, çözülmesi gereken bir sistem olduğunu düşündüğümüz sürece, bu kelimeyi kullanmakta bir sakınca görmüyorum. Özellikle de mimar ve şehir plancıları olarak, şehrin fiziksel öğelerini anlamlandırmak/tasarlamak üzerine aldığımız eğitim ve geliştirdiğimiz bakış açısı, kentle ilgili diğer tüm boyutlara da bu kapı aralığından bakmamıza ve böyle anlamlandırmaya çalışmamıza sebep oluyor. Zaten Jacobs da kitabında özellikle mimarların ve şehir plancılarının anlayacağı dilde, kente dair tüm problemleri fiziksel olgular ve

kavramlar (kaldırımlar, mahalle parkları, muhitler, vs.) aracılığıyla kategorize ederek tanımlamaya çalışmış.

Komşuluk biriminin de temeli olarak gördüğü, tüm sosyal ve ekonomik ilişkilerin başlangıç noktasına koyduğu “kaldırımlar” a oldukça fazla yer vermiş Jacobs. İnsanların sokaktan korktukça, sokağı daha az kullanır olduğundan bahsediyor. Elbette sokak, özellikle de Jacobs gibi kentlerin insanlar için var olduğunu

Fotoğraf: Melis Oğuz

düşünen birisi için, kaldırım demek en başta. Oysa, sokak, genelde bizim için araç yolu olarak düşünülmez mi? Bu yazıyı okurken, “sokak” kelimesini gördüğünüzde aklınıza sokakta kaldırıma paralel park etmiş en azından bir otomobil gelmedi mi?

Bu durumda, elbette bizlerin sokakla ilişki kuramıyor olmamız daha anlaşılır gelebilir; fakat mesele “ilişkisizlikten” daha da derin. Büyük şehirler, pek çok yabancı ile yaşamak durumunda olduğumuz mekanlar. Sokaklar insanlardan daha çok otomobillerin kullanımına göre tasarlandığında ve insanlar sokağa çıkmaktan korkar hale geldikçe, esasen kente ve kentin içindeki herkese/her şeye daha da yabancılaşıyor. Kendisi de “bir yabancı” oluveriyor; başkaları için. Oysa, sokak ve kaldırım, o sokağın doğal sahipleri diyebileceğimiz kişilere ait gözler tarafından izlenmeli/izlenebilmeli. Tabii, bu gözler sadece o sokakta yaşayan insanların gözleri değil; esasen o sokakta ekonomik faaliyette bulunanların gözleri. Sokak ve kaldırım hizasından bakabilen, baktığını gösterebilen, kamusal ve özel arasındaki ayrımı sağlayacak gözlerin sahipleri. Buna itiraz edecek olursanız, Jacobs’un yanıtı da hazır; “Şehirdeki insanların boşluk aradığı, tam bir düzen ve sükunet istediği varsayımıyla hareket edilir daima. Daha yanlış bir varsayım olamaz. İnsanların sokaktaki faaliyeti ve başka insanları seyretme aşkı hemen her şehirde kendini gösterir” (2011:57).

“Şehirde Çeşitliliğin Şartları”

Elbette bu gözlerin çeşitliliği de şehrin fiziksel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla bir bütün olarak var olabilmesi ve iyileştirilebilmesi için gerekli. Jacobs şehirde çeşitliliği sağlamak için dördümlü bir formül geliştirmiş; bu dört maddeye “çeşitlilik üreticileri” diyor:

Şehirde “verimli bir çeşitlilik” için:

- Semt, hatta semti oluşturan unsurların olabildiğince büyük bir kısmı, birden fazla

birincil işleve sahip olmalıdır; ikiden fazla birincil işleve sahip olması ise tercih sebebidir. Böylece insanlar farklı saatlerde dışarı çıkacak ve semti farklı amaçlar için kullanacaktır; pek çok tesis de ortak kullanılabilir.

- Bloklar kısa, yani sokaklar ve köşe dönme fırsatları sık olmalıdır.
- Semtte farklı yaşta ve durumda binalar karışık halde olmalı, eski binaların oranı da üretmeleri gereken ekonomik kazançta çeşitlilik sağlamaya yetmelidir.
- Semtteki insan yoğunluğu yeterli olmalıdır. İkamet eden nüfus için de bu yoğunluk gereklidir”. (2011:172)

Ancak, bu çeşitlilik üreticilerinin de kendi aralarında çok hassas bir dengeye sahip olduğu, hiçbirinin diğerinin önüne geçemeyeceği ve hiçbirinin bir diğerinden ayrı olarak düşünülmemeyeceğini savunan Jacobs, bu hassas dengenin sağlanmadığı durumlarda çeşitliliğin kendi kendini yok edebileceğine işaret ediyor.

“Çeşitliliğin kendini yok etmesine başarısızlığın değil başarının yol açtığını anlamamız gerek” (2011:270) diyor ve bunun için mutasyona uğrayan hücrelerden örnek veriyor: “... mutasyona uğrayan hücre ..., geri besleme düzenlemesi olmadan, ihtiyaç duymadığı maddeleri bile üretmeyi sürdürür” (2011:271). Biraz daha açacak olursak, Jacobs şehrin her muhitinde, çeşitlilik yaratmak adına kopyalamalar yapmaya başlanırsa, esasen başarılı olabilecek örneklerin kendi kendilerini zamanla başarısızlığa sürükleyeceğini anlatıyor. Kendi sözleriyle, “Şehirlerde otomatik ve kusursuz çalışan gerçek bir geri besleme sistemine denk bir şey oluşturabileceğimizden şüphem var. Ama bunun kusurlu versiyonlarıyla da çok şey başarabileceğimizi düşünüyorum. Mesele tek bir yerde aşırı kopyalanmayı engellemek ve fazlalıkları aşırılık yaratmayacakları, sıhhatli ilaveler olacakları yerlere yönlendirmek. Bu başka yerler uzakta da olabilir yakında da. Ama hiçbir koşulda keyfi olarak tayin edilmezler. Söz konusu kullanımın başarıyı sürdürme konusunda mükemmel bir fırsat sunacağı yerler olmalıdır bunlar – ya da en azından kendi kendini yok edeceği yerdekenden daha iyi bir fırsat sunmalıdır.” (2011:271-2)

Şehir problemi nasıl çözülür?

Şehrin kompleks bir problem olduğunu ve kesinlikle tek boyutuyla ele alınamayacağı konusunda hemfikir olduysak, bir sonraki aşamaya geçip Jacobs’un önerdiği “farklı taktikler”den de bahsetmek isterim. Eğer sizi bu kısma kadar ikna edemediysem, belki buradan sonra edebilirim. Şehir probleminin nasıl çözüleceğini anlamak için, şehrin temelini bakabilmek gerekir. Şehir tek boyutlu ele alınabilecek basit ve statik bir olgu değildir; ancak “şehirlerin ekonomik temeli ticarettir. İmalatın şehirlerde yapılmasının ana sebebi malları şehirde üretmenin daha kolay olması değil, ticaret konusunda şehrin sağladığı avantajlardır.” (2011:355)

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte, ulaşım, erişim ve iletişim ile ilgili alışkanlıklar ve bunlara bağlı olarak şehirlerin morfolojileri değişmiş ve değişmeye de devam etmektedir. Tam da bu noktada Jacobs, aslında otomobillere olan bağımlılığımızın ne kadar da anlamsız olduğunu açıklamak için şöyle diyor: “Aslında kalabalık şehir sokaklarındaki

altı-yedi atın yerine tek bir mekanik araç geçirmeyip, her atın yerine altı-yedi mekanik araç geçirmekle yoldan sapmış olduk. Aşırı bol bulunan mekanik araçlar hımbılca kullanılıyor ve genelde garajda yatıyor. Bu düşük verimliliğin sonuçlarından biri de, güçlü ve hızlı araçların çok fazla olmaları yüzünden atlardan daha hızlı ilerleyememeleri. ... Şehirlerde mekanik araçlardan beklenebilecek işlerin büyük bir kısmını kamyonlar yapıyor. Hamalların ya da atlı arabaların taşıyabileceğinden çok daha fazla yük taşıyorlar. Ama yolcu araçları böyle bir işe yaramadığı için, sıkışıklık neticede kamyonların verimliliğini de büyük ölçüde azaltıyor.” (2011:358)

Özellikle büyükşehirlerimizde yaşayan herkesin başat sorunu haline gelen trafik ile ilgili denenmiş ve başarısız olduğu kanıtlanmış her yöntemi teker teker yeniden deniyor olmamız ne kadar şaşırtıcı değil mi? Üçüncü Köprü, ben bu yazıyı ilk kaleme aldığımda sanırım henüz portakalda vitamindi. Şimdi ise İstanbul’un gelişimi açısından tehlike arz eden bir gerçek. Mimar Sinan Üniversitesi Öğretim Görevlisi Tayfun Kahraman’dan alıntılanarak, köprü projesi kamuoyuna duyurulduğu andan itibaren sarf ettiğimiz karşı argümanları özetlemek istiyorum:

- Üçüncü Köprü İstanbul trafiğine çözüm olmayacak; keza kentin 30 km kuzeyinde kalan bu köprü, kısa süre sonra kendi trafiğini yaratır hale gelecek. Köprüyü kullanmaya başlayan TIR ve kamyon şoförleri, yollarının uzamasından ve maliyetlerinin artmasından şikayet etmeye başladılar bile.
- Üçüncü Köprü’nün maliyeti ile İstanbul’a 150 km raylı sistem yapılabilir ve toplu taşıma sistemi oldukça geliştirilebilirdi.
- Üçüncü Köprü, ne yazık ki şimdiden İstanbul’un su havzaları ve kuzey ormanları için bir tehdit oluşturuyor. Hatta Üçüncü Köprü mevkiinde “şüpheli” yangınların haberleri çıkmaya başladı.
- İstanbul trafiğini rahatlatmak için Üçüncü Köprü’ye yönlendirilecek olan transit araçlar trafiği, İstanbul trafiği içerisindeki oranı sadece %4. Her yolun kendi trafiğini yarattığını, Birinci ve İkinci Köprülerimizin tarihi üzerinden en iyi anlatan ders nitelikli belgesel, *Ekiümenopolis: Ucu Olmayan Şehir* (Azem, 2012.) İzlemenizi tavsiye ederim bu konuda daha fazla bilgi edinmek için.

Peki, bu “özel araç kullanma” deliliği nasıl bir “hastalık”tır?

Aslında, bu insanlara özgü bir hastalık değil; şehirlerin yarattığı problemlerle baş edebilmek için geliştirilmiş bir yöntem sadece; ancak kentin bir sorunu ile baş etmeye çalışan kentliler, bir başka soruna yol açtıkları onlara gösterilmediği sürece bundan bihaber sorunu üretmeye devam edeceklerdir. Her şeyin özü, Jacobs’ın şehir çeşitliliği koşullarının sağlanması ile ilgili. “Şehir çeşitliliği koşullarının -yeterince yüksek yoğunluk da dahil- bulunmadığı şehir içlerinde de aynı ihtiyaç, yani mecburen sürekli otomobil kullanılması ve park yerlerinin kopyalanarak çoğalması ihtiyacı, hasıl olabilir. Dostum Bayan Kostritsky, ‘bizim ailede şehir ile banliyö arasında gidip gelen benim’ diyordu. Kostritsky’ler Baltimore’un şehir içinde, Bay Kostritsky’nin işyerine yakın bir

yerlerde oturuyor. Ama kadın, çocukları okula bırakmak için araba kullanarak (başka pratik ulaşım aracı yok) banliyölere gidiyor; ekmek, konserve ya da pörsümüş marul dışında bir şey alacaksa, kütüphaneyi kullanacaksa, bir gösteri izleyecekse, toplantılara katılacaksa banliyölere gidiyor; ayrıca, tıpkı banliyölerde yaşayan anneler gibi, bu şehir içi annesi de çocuklarına kıyafet almak için banliyölerdeki alışveriş merkezlerine özel aracı ile gitmek zorunda. Evine yakın yerlerde uygun dükkan olmadığı gibi, şehir merkezine yakın dükkanlarda da artık çeşit çeşit çocuk kıyafeti bulunmuyor, çünkü talep yok. Hava karardığında özel araçtan başka bir şeyle seyahat etmek tehlikeli. Üstelik semtin tenhaliği yüzünden semt içinde ya da semtten başka yerlere toplu taşıma da pratik değil, hatta otomobiller olmasa bile yine pratik olmayacak.” (2011:370)

55 Sene Sonra... “Yönetmek ve Planlamak”

Jacobs’ın 55 sene önce yazdığı, denenmiş ve başarısızlığa uğramış planlama yöntemlerinden ders alamamış olsak bile, kitabın son bölümündeki “Semtleri Yönetmek ve Planlamak” bölümünün daha da geç kalınmadan dikkatlice değerlendirilmesinin faydalı olacağını düşünüyorum. Bizimki gibi, merkezi ve yerel yönetsel ikilemlerin ve güç kavgalarının çok ciddi boyutlarda yaşandığı bir ülkede, şehirlerimizin bu gerginlik arasında gözden kaçırılmasına izin vermemek için, şehri ve şehri oluşturan tüm aktörlerin (oldukları gibi, değiştirilmeye çalışılmadan) çok iyi anlaşılabilmesi, analiz edilebilmesi gerekmektedir. Elbette bu kitabın yazıldığı sırada, İstanbul’un bugünkü nüfusuna ulaşmasının imkansız, hatta bunun İstanbul’un doyum noktasının çok üstünde olacağı belirtiliyordu bilim insanları tarafından. Büyükşehir yönetimi, sadece bizim değil, tüm dünyanın 10 milyon üzerinde nüfus barındıran şehirleri için “yeni.” 55 sene öncesine kadar büyükşehir yönetimi ile ilgili yapılmış en önemli hatalardan birisini, yani “büyükşehir yönetimini, daha büyük işleri halletmesi için çok tutucu bir tarzda çekilip uzatılarak uyarlanmış küçük şehir yönetiminden başka bir şey” (2011:422) olarak görememe hatasını, bugün biz kendi büyükşehirlerimizde yapıyoruz. Oysa “bunun tuhaf ve en nihayetinde yıkıcı sonuçları vardır, çünkü büyük şehirlerin işleyiş sorunları küçük şehirlerin sorunlarından yapısal olarak farklıdır.” (2011:422) Hatta bugün, sosyal bilimlerin de hızına yetişmekte zorlandığı bir değişim ve dönüşüm içerisindeyken, büyükşehir sorunlarını anlamak da yeterli olmayacak, gelecekle ilgili projeksiyonları ve öngörülerini olabildiğince iyileştirmek için de yeni yöntemler geliştirilmesi gerekecek.

Peki, bu durumda ne yapmalıyız? Elbette Jacobs’ın yazdıklarını teker teker uygulamaya çalışmamız gerektiğini iddia edecek değilim. Hatırlatmaya çalıştığım nokta şu; kentleşmesi hızla devam eden ve kentleşme dinamikleri ile bu kadar geç yüzleşmiş bir ülke olarak, planlarımızı yapılmış hataları yeniden denemek üzerine kurmak yerine, yapılmış hatalardan dersler alarak, geçmişin öğretilerini sindirip üzerine kendimize uygun olan planlama sistem, pratik ve araçlarını kurgulamalıyız. Aksi takdirde, birkaç yıl sonra bizim de “Türkiye’nin Büyükşehirlerinin Ölümü ve Yaşamı” kitabımız olacak.

Neden inovasyon yapamıyoruz?

Irmak Akman, irmak@de-da-dergi.com

Sözçü'nün 25 Ağustos tarihli sayısında, Ege Cansen'in "Çok Mühendis, Yok Mühendis" başlıklı yazısı yayımlandı. Yazıda Cansen, sanayi kuruluşlarında ücretlerin unvana göre verilmesinin, mühendisleri AR-GE'den uzaklaştırarak yöneticilik yapmaya ittiğini, bunun da AR-GE çalışmalarına darbe vurduğunu anlatıyor. Oysa yaratıcı mühendislerin genel müdürden daha yüksek maaş alabilmesi gerektiğini söylüyor. Cansen, şöyle diyor:

Sanayi firmalarımızın, hem "kg fiyatı" hem de "ulusal katma değeri" yüksek ürün ihraç edebilir hale gelmesi, ülkemizin "orta gelir tuzağından" kurtulma hedefine varması için izlenmesi gereken anayolun (stratejinin) adıdır. Bu stratejinin üzerine oturacağı iki büyük proje vardır. Bunlardan birincisi, üniversitelerimizin "temel araştırmaya" daha fazla yönelmesidir. İkincisi de sanayi firmalarının "Araştırma ve Geliştirme" faaliyetine daha fazla kaynak ayırmasıdır. Sanayide araştırma daha doğrusu geliştirme denince, firmanın karşısına bu işi yapacak mühendis bulma sorunu çıkar.

Cansen'in yazısı şirketlerin ücret politikalarına odaklanıyor, ancak Türkiye'de AR-GE faaliyetlerinin önündeki engeller bununla sınırlı değil. Sabancı Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü'nde öğretim üyesi İlker Birbil ve İzmir merkezli LED aydınlatma armatürleri üreticisi Omega Elektronik'in genel müdürü Mümtaz Bademli, Türkiye'de inovasyonun karşısındaki engelleri ve bu engellerin nasıl aşılabileceğini anlattılar.

Eğitim ve inovasyon

Birbil, merkezi sınav sisteminin mühendislik eğitimi için çok büyük bir sorun oluşturduğunu düşünmüyor; aynı şekilde en iyi öğrencilerin birkaç iyi üniversitede toplandığı ile ilgili görüşüme de tam olarak katılmıyor. Ona göre sorun öğrencilerin becerilerinden çok, üniversitelerin yeterince iyi olmayışı. "Bizim amacımızın, bu kadar genç bir nüfustan insan seçtikten sonra üniversiteleri daha iyi yapmak yönünde olması lazım. Arkadaşlar zaten iyiler," diyor.

Ancak Birbil, lisedeki temel bilimler (fizik, kimya, biyoloji, matematik) eğitiminin merkezi sınav sisteminden olumsuz etkilendiğini kabul ediyor. "Lisede çok iyi matematik, fen hocaları eminim vardır, ellerinden geleni yapıyorlardır ama onların ellerini kollarını bağlayan bir üniversite sınav sistemi var. Lise müfredatı gereğinden fazla ağır. Çok şey öğretmek üzerine. Ne kadar çok konu öğretilirse o kadar iyi olacağı zannediliyor. Bunun yerine merak uyandıracak biçimde daha az konu olabilir. Daha derinlemesine

bakabilmelerini sağlamak önemli... Örnek vermek gerekirse fizik deneylerine ayrılan zamanın fizik konuları anlatmaktan fazla olmasında hiçbir sakınca yok. Bu işi kalkıp çeşitli denklemler üzerinden yürütmeye çalıştığınız zaman tabii ki üniversite sınavında ölçme yapmak çok daha kolay, fakat biz onlarda bu merakı uyandırmıyor, aksine ‘ben bunu ancak bana bir reçete verildiğinde yapabilirim’ diye düşünmelerine neden oluyoruz. Burada öğretmenleri suçlamıyorum kesinlikle. Çünkü öğretmenler bunu yapmak isteseler bile eminim ebeveynler istemeyecekler. Sistem zaten kesinlikle tükürüp atıyor o tür fikirleri. Dolayısıyla temel bilimler eğitimi fazla. Fazlayla kastettiğim de çok fazla şeyi öğretmekle uğraşılıyor. Ama işin özü o arkadaşlarda merak uyandıracak kısımlar maalesef göz ardı ediliyor. Bunlar çok eğlenceli, güzel konular aslında.”

Aynı şekilde Birbil, üniversite sınavı tecrübesinin, öğrencilerin bir konuyu gerçek bir merak duygusuyla araştırma ve öğrenme heveslerini kırdığını da söylüyor. “Bu sistemle geldikten sonra arkadaşlar bir konuyu kendi başlarına oturup öğrenmek, merak edip başka konulara atlamak, dallanmak gibi şeyleri yapma konusunda çok tereddütlüler. Kendilerine güvensizlikleri olduğu için de bu sefer inkâra geçiyorlar. Çok parlak öğrenciler üniversiteye geldikten sonra çalışmayı bırakırlar. Bunun sebebi şu: Siz onlara tek bir hedef koyuyorsunuz, uzunca bir süre bu hedefe çalışıyorlar. Üniversiteye girince artık ben bu hedefi başardım diyorlar. Aslında ondan sonra başlıyor olay. O zaman içerisinde biz onları o kadar örselemiş oluyoruz ki, bizlerin karşısına geldikleri zaman, bildikleri bir tane yöntem var: onlara bir çözüm yöntemi gösterilecek, hatta bunu belki de hızlı yapması istenecek. Bunu iyi yapıyorlar. Ama şunları alıp şunun çevresinde çalış, oku dediğin zaman genellikle güçlük çekiyorlar. Aralarında mutlaka çok parlak arkadaşlar var, bunların bazı liselere dağıldığını da görüyorum, ama durum bu...”

Birbil, üniversitelerin temel bilimler bölümlerinden mezun olanların, sanayi kuruluşlarının AR-GE bölümlerinde iş bulamadığını, mühendislerin tercih edildiğini anlatıyor. “Endüstride firmalar iyi bir üniversitenin iyi bir mühendisliğinden mezun olan bir adamı her pozisyon için tercih ederiz diye düşünüyorlar. Yaptıkları iş sadece istatistik olsa bile. Yani bir istatistik mezununu almak istemiyor ya da aklına bile gelmiyor. Bu konuda kalıplarımız var; o kalıpların dışına çıkmakta hepimiz zorlanıyoruz.”

İnovasyonun üç ayağı: Sanayi, üniversite ve devlet

Cansen’in, yüksek katma değerli ürün üretip ihraç edebilmemiz için üzerinde durduğu iki konudan birincisi üniversitelerin temel araştırmaya yönelmesi, ikincisi ise sanayi kuruluşlarının daha çok AR-GE yapması. Peki, üniversiteler ile sanayi kuruluşları arasındaki işbirliği ne düzeyde? Akademik çalışmaların sonuçları sanayide değerlendiriliyor mu?

Birbil alınması gereken çok yol olduğunu söylüyor. “Ufak ufak başladı. Ama çok tökezliyoruz. Bunu iki taraf için de söylüyorum. Üniversite öğretim üyeleri -özellikle devlet üniversitelerinde- zaten hayatlarını idame ettirmekte güçlük çekiyorlar. Bu projeleri yapmak istiyorlar. Ama şöyle sıkıntılar var tabii: Örneğin TÜBİTAK’ın son dönemde çıkan destekleri var. Devletin diğer destekleri de mevcut. Şu son birkaç ayı

saymazsak eğer, şirketler bu destekleri almanın peşine düşüyorlar. Dolayısıyla orada bir proje yazılması gerekiyor. Ya var olan bir işlerine proje süsü veriyorlar ve projenin asıl AR-GE olan kısmını uygulamada by-pass ediyorlar, ya da üzerlerinde öyle bir baskı var ki AR-GE kısmına ayıracak bütçeleri zaten yok. Yetiştirmeleri gereken işleri, memnun etmeleri gereken müşterileri var. Dolayısıyla kalkıp AR-GE yapacak zamanları olmuyor. AR-GE yapıyor gözüktüp aslında hızlı hızlı yangını söndürmeye çalışıyorlar normal hayatlarında. AR-GE tabii karşılıklı sabır istiyor, uzun sürüyor, 10 liralık yatırım yapıyorsunuz bir lirası geri dönüyor ama döndüğünde büyük dönüyor gibi şeyler var. Tamamen yok değil; bunları yapan belli başlı firmalar var. Fakat göz ardı ettiğimiz firma sayısı çok fazla. Örneğin Türkiye’de orta ölçekli çok geniş bir sanayi var. Milyonlarca aile buradan geçiniyor. Bu insanların birçoğu alaylılar, çok iyi işler yapıyorlar, fakat kâr marjları ya da yapabildiklerinin sonuna gelmiş durumdadır. Onun ötesinde ufak tefek AR-GE yapmaları lazım. Burada da devlet, doğru insanlarla doğru firmaları bir araya getirmesi gerekirken bunu yapamıyor. Bir firma çıkacak, bir AR-GE problemi düşünmesi için bir hocayla bir araya gelecek. Ne o firmanın ona o kadar vakti var, ne hangi hocayı bulacağını biliyor. Onun için aracı firmalarla birlikte yapılan projeler oluyor ama bu projeler genellikle yürüyen bir iş için, biraz da AR-GE süsü altında devletten destek almak için oluyor. Hepsisi böyledir demiyorum kesinlikle, ama böyle projeler az değil.”

Bademli, yazılı olarak paylaştığı görüşlerinde, üniversite-sanayi işbirliklerinin sağlanması için şöyle bir model öneriyor:

“Üniversitelerin kaynaklarını, yakın çevrelerindeki sanayi kuruluşlarının ihtiyaçları doğrultusunda kullanmalarına imkân sağlayacak bir koordinasyon mekanizması yok. Bir sanayi kuruluşu, ticari potansiyeli olan yeni bir ürün veya teknoloji fikri ortaya çıktığında, bunu gerçekleştirmek için işbirliği yapabileceği bir üniversite daima bulabilmeli. Projenin ihtiyaçlarına göre, lisans, yüksek lisans veya doktora çalışmaları yapılabilir. Yapılan ortak proje, hocalar ve üniversite kaynakları ile desteklenmeli. Projeyi başarı ile sonuçlandıran öğrenci mezun olduğunda, o sanayi kuruluşunda çalışma imkânı da bulacaktır. Ortak çalışma anlaşması, projenin üretim gelirinden üniversiteye telif veya lisans geliri sağlayacak şekilde düzenlenirse, hem üniversiteye, hem de hocalara tatmin edici gelir imkânı da sağlayacaktır. Bu iş modeli, gelecek yeni projelerin desteklenmesini de kolaylaştıracaktır.

Doktora çalışmasını ve tezini, belli bir sanayi projesinde yapan doktoralı mühendis, o sanayi kuruluşunda yönetici olduğunda, o kuruluşun inovasyon yeteneği çok artacaktır.”

Peki devletin AR-GE çalışmalarını desteklemek için uyguladığı politikalar yeterli mi? Devlet öncelikli sektörler belirleyip bu sektörlerde hem üniversiteleri, hem sanayi kuruluşlarını destekleyemez mi?

Bademli, Samsung’un devlet politikaları sayesinde bu kadar başarılı olduğunu anlatıyor: “Günümüzde Kore’de ve Çin’de Devlet-Üniversite-Sanayi işbirliği ile çok başarılı

sonuçları olan politikalar uygulanmaktadır. Samsung'un önce DRAM (bellek çipi) alanında dünyanın en büyük üreticisi ve teknoloji lideri olmasında, sonra bu alt yapı üzerinde televizyonda ve telefonda dünya lideri olmasında, Kore'nin doğru yönde uygulanan endüstriyi teşvik politikalarının büyük katkısı vardır.

Çin birçok öncelikli alan belirleyip, bu alanlarda teknoloji geliştiren firmaları desteklemektedir. Öncelikli alanlardaki sanayi kuruluşlarının kümelendiği bölgelerdeki üniversiteler, bu alanlarda lisans, lisansüstü ve doktoralı mezunlar vermeye odaklanmıştı. Belirlenen alanlarda üniversiteler, sanayi kuruluşlarına, üretime hazır tasarımlar yapmaktadırlar. Yine belirlenen alanlarda dünya lideri olan üniversitelere öğrenci gönderilmektedir.”

Birbil, belli sektörlerin belirlenebileceğini ve bu sektörlerde çalışan küçük ve orta ölçekli işletmelerin üniversitelere ve AR-GE teşviklerine ulaşmasının kolaylaştırılabileceğini söylüyor.

“Aslında bunu düşünen, konuşan insanlar var. Devlet dediğimiz zaman sadece hükümet değil tabii; iyi bir teknokrat grubu var. Onlar bu fikirlerle geliyorlar. Fakat atmosfer o kadar önemli ki bu tür şeylerde. Mesela Teknoparklar açıldı bir sürü yerde. Ama Teknoparklardaki şirketlerin çoğu bilişim sektörü üzerine çalışıyor ya da danışmanlık yapıyorlar. Fakat bizim belirlediğimiz, ilerleyebileceğimiz alanlar var. Örneğin makine üreten bir ülke olabiliriz ya da kalıpcılık konusunda çok ilerleyebiliriz. Bunların konsantre olduğu yerler de var. Bir Organize Sanayi Bölgesi'nin içinde 1000 tane firma var, hepsini bir araya koyduğunuz zaman çok ciddi bir yekûn ediyor, ama tek tek baktığınızda bunlar ufak firmalar. Dolayısıyla o AR-GE suyuna atlamaya cesaretleri olmuyor. Onları cesaretlendirmek yönünde bir şeyler yapılması lazım. Burada yine aracı firmalar gerekiyor ama bu firmalar sadece proje yazmayacaklar. ‘Siz burada kalıp yapıyorsunuz, siz öbür tarafta makine üretiyorsunuz, siz başka bir şey yapıyorsunuz, siz şu teknolojiden haberdar mısınız, ya da şu hoca var şunları çalışıyor onlarla bir araya gelebilirsiniz,’ diye karınca gibi çalışacak bir gruba ihtiyacımız var. Yoksa belirli sayfalardan belirli teşvikleri vermek bu işin sadece başlangıcı. O teşviklerle o firmaları buluşturmak çok kritik. Büyük problem şuradan kaynaklanıyor: Zaten büyük firmaların elemanları çok, bunları görüyorlar. Öte yandan küçük firmaların daha bu tür işlere kalkışırken nefesleri tükeniyor. Çok sayıdaki bu firmaları birleştirmek çok önemli. Bunun gibi başka alanlar da olabilir, mesela ziraat. Örneğin bir ara Düzce Üniversitesi arıcılık işine girmişti. Böyle nokta atışı projeler, o projelerin etrafında da üniversitede çalışan insanları birleştirmek gerek. Ama dediğim gibi bu atmosferin olması bir sürü şeye bağlı, ben sadece Polyanna gibi ideal durumu tarif ediyorum size.”

Peki neden inovasyon yapamıyoruz?

Benim de neden inovasyon yapamadığımız konusunda bir teorim var. Bence inovasyon yapamayışımızın sebebi, araştırmaya, öğrenmeye, anlamaya, bilgiye karşı gerçek bir heyecan hissetmeyişimiz. Bunları hep başka şeylerin aracı olarak görüyoruz, iyi not almanın, üniversiteyi kazanmanın, iyi bir işe girmenin, yükselmenin, para kazan-

manın. İçten gelen bir heyecan hissetmediğimiz için sürekli bizi motive edecek maddi ödüllere ihtiyaç duyuyoruz. Yine içten gelen bir heyecan hissetmediğimiz için, ancak amacımıza ulaşmamızı ya da işimizi yürütmemizi sağlayacak kadarını araştırıyor, öğreniyor, anlıyoruz. Sanayi kuruluşlarında da, üniversitelerde de, devlet görevlileri arasında da aynı yaklaşımın olduğunu düşünüyorum. Oysa inovasyon yapabilmek için o heyecanı hissetmek gerekiyor, çünkü çalışmamızın maddi dönüşü olup olmayacağını bilmiyoruz. Bu heyecanı ne zaman ve nerede kaybediyoruz, kaybetmemizin sebebi aile yaşantımız mı, okul yaşantımız mı yoksa ülkenin insanı kötümserliğe ve günü kurtarmaya sürükleyen iklimi mi, bilemiyorum.

Bitirirken sözü Bademli'ye bırakayım:

“Yazılım mühendisliğinin bir kuralı vardır. Yazılım geliştirmekte kullanılan kod kümesinin %20'si ile işlerin %80'i yapılabilir derler. Benzer durum diğer mühendislik dallarında da geçerlidir. Az bir bilgi ile birçok iş yapmak mümkündür. Bizim mühendislerimizin durumu da böyledir.

Ancak, yeni bir ürün veya teknoloji geliştirmek, tekniğin bilinen sınırlarının ötesine geçmek demektir ki, önce o sınıra kadar olan bilgilere sahip olmak gerekir. Bizim %20-%30 bilgi ile gidebileceğimiz yer, başkalarının yıllar önce gelip, işin kaymağını yiyip bitirdikleri yerdir. Orada artık bize başkalarını tatmin etmeyen küçük katma değerli rutin işler kalmıştır.”

Sekiz yüz yıllık bir iz sürme hikayesi

Aylin Yardımcı, aylinyrd@gmail.com

Yukarıdaki fotoğrafı Ağustos ayında Kafkasya'da bir dağ köyünde çektim. Sofrada oturan kişilerin arasında dil, din, kültür veya yaşam tarzı birliği yok. Sofra yol kenarındaki küçük bir Ortodoks şapelinin hemen yanındaki çardakta kurulu. İlk bakışta bu insanların tam olarak hangi özelliği paylaştıkları veya hangi amaçla bir araya geldikleri de belli olmuyor. Türkçe, Rusça, Osetçe, Macarca veya İngilizce konuşarak iletişim kuruyorlar. Farklı ülkelerin pasaportlarını taşıyorlar, bambaşka meslek kollarına aitler ve hepsinin hayat hikayesi de farklı. Ortak noktaları kaybettikleri müşterek ataları Alanlar'ın izini sürmek için bu sofraya etrafında sekiz yüz yıl sonra ilk kez bir araya gelmeleri.

Kadim geleneğe uygun olarak masadaki hişter (büyük) ayağa kalkarak adına arfe denilen bir konuşma yapıyor. Misafirin tarifi zor bir ayrıcalığa ve konukseverliğe tabi olduğu Oset sofralarında, misafirin onuruna şairane sözler söylemek, iyi dilekler sunarak dua etmek ve kadeh kaldırmak, mitolojik Nart eposlarından bugüne uzanan ve hala uygulanan geleneğe göre zorunlu bir ritüel.

“Kader bizi yüzyıllar önce ayırdı ve dünyanın farklı yerlerine savurdu. Fakat biz aklımız sayesinde bugün burada tekrar buluştuk.”

Bu sözler sofradaki bir kuvd (dua) esnasında masadaki ev sahibi hişterin ağzından dökülen ve oracıkta hafızama kazınan bir konuşmadan. Konuşmayı yapan hişter, bu sözlerinde Alanlar'ın torunları olan Osetler'den, 1860'lı yıllardan 1920'lere kadar dalgalar halinde Türkiye'ye göç edip Türkleşen Osetler'den ve bundan tam sekiz yüz yıl önce bugünkü Macaristan sınırları dahiline yerleşip tamamiyle Macarlaşan Jaszlar'dan bahsediyor.

Tarihçiler bu zamana kadar ulaşılan bilgiler ışığında Jaszlar'ın 13. yüzyılda bugünkü Macaristan sınırları içine yerleşmiş göçebe bir Sarmat kabilesinin (Iazyge) devamı olduğu sonucuna varmış. Sözü geçen bulgulara Türkçe ve İngilizce olarak erişemediğim için kaynak gösteremesem de, meraklısı için bu bağlantıyı yakın zamanda ortaya çıkaran Macaristanlı arkeolog László Selmeçzi'den bahsedebilirim. Selmeçzi, fotoğraf-taki sofrada oturanlardan biri ve ömrünü Jaszlar'ın tarihini aydınlatmaya adanmış bir arkeolog. Macaristan'ın Négyszállás ve Jászfényszaru-Kozmadamjanszállás bölgelerinde yaptığı arkeolojik kazılarla Jaszlar ve Osetler arasındaki tarihi bağı ortaya çıkarmış.

Jaszlar'ın konuştuğu dil bugün ölü bir dil, fakat Iazygeler'in konuştuğu dile çok benzediği biliniyor. Askeri ve siyasi açıdan hatırı sayılır güce sahip diğer iki Sarmat kabilesi ise Alanlar ve Roksalanlar. Alanlar'ın bugün hala varlığını sürdüren tek kolunun, 1. yüzyılda başlayan Got ve Hun akınlarından korunmak için Kafkasya dağlarına yerleşen Osetler olduğu biliniyor. Batıya göç eden ve bugünkü Fransa ve İspanya içlerine kadar ulaşan Alanlar'ın ise siyasi birlik sağlayamayıp asimile oldukları, 6. yüzyıl dolaylarında da Avrupadaki izlerini tamamen kaybettikleri tahmin ediliyor. Yine de Batı Avrupada Alanlar'ın bıraktığı izlere rastlamak bugün hala mümkün. Galya'ya göç eden Alanlar dolayısıyla Allainville, Allaincourt gibi yerleşim yeri isimlerine bugün Fransa'da hala sıkça rastlanırken, Katalanlar'ın yaşadığı Katalonya'ya (Goth-Alania) dahi isimlerini verdikleri sanılıyor (Brzezinski ve Embleton, 2002, sf. 11). Etimoloji sayesinde ortaya çıkan Avrupadaki bu Alan izleriyle ilgili daha fazla örnek bulmak mümkün, örneğin meraklısı için Linda Malcor ve Scott Littleton'ın *From Scythia to Camelot* (İskitya'dan Kamelot'a) adlı kitabı güzel bir kaynak.

Alanlar ve Avrupalılar arasındaki ilginç bir diğer bağlantı da şövalyelik geleneği. Savaşçı bir millet olan Alanlar'daki askerlik kültürü kuşkusuz bu halkın en merkezi öğelerinden biri. Çağdaş Batılı tarihçilerden bazıları, orta çağ Avrupasının şövalyelik geleneklerinin, İskit-Sarmatlar'ın ve Alanlar'ın askeri kültüründen etkilenilerek ortaya çıktığını söylüyor (Bliyev ve Bzarov, 2011, sf. 23).

Roksalanlar hakkında ise birkaç değişik görüş var, bunlardan kuşkusuz en çarpıcı olanı Roksalanların bugünkü Rus ve Slav halklarının atası olabileceği tezi. Buna göre Alan ve Oset dillerinde “parlak ışık” anlamına gelen ruxs kelimesi, Alanlar ile akraba bir kabile olan “açık renkli” Alanlar'ı betimlemek için kullanılıyordu (Vernadsky, 1959). Bu tez anaakım Batılı araştırmacılar tarafından kabul görmüyor fakat bazı Rus tarihçiler arasında hala geçerliliğini koruyor.

Fotoğraf: Aylin Yardımcı. 12. yüzyıla ait Alan mezarları. Dargavs, Kuzey Osetya

Gelelim bu yazıyı planladığımdan geç bitirmeme sebep olan kısma, yani tek bir ulustan ziyade bir kabile konfederasyonu gibi düşünebileceğimiz Sarmatlar'ın kim olduğuna. Göçebe Hint-Avrupa halklarının genelinde olduğu gibi bu konuda da tarihçiler arasında ciddi fikir ayrılıkları var. Okuduğum kadarıyla, özellikle Sarmat kabileleri hakkında 19. yüzyılın sonundan beri tarihçi ve arkeologlar tarafından farklı hipotezler üretilmiş. Bu tartışmaların hepsini tarayamadığım için en geçerli olanının hangisi olduğuna karar veremedim, fakat en eski kaynaklara göre Sarmatlar'ın ilk kez M.Ö. 7. yüzyılda, Ural dağlarının güneyinde ve Don nehrinin doğusundaki steplerde ortaya çıktığı düşünülüyor. Herodot'a göre bu kabile İskitler'in diline çok benzer bir dil konuşuyordu, İskit-ya'ya komşuydu ve Sauromatae olarak anılıyordu.

Günümüz araştırmacılarının bir bölümü ise, Herodot'un bahsettiği, M.Ö. 6.-4. yüzyıllarda yaşamış ve Sauromatae olarak bilinen halk ile Sarmatlar arasında doğrudan bir bağlantı kurulamayacağını, bugün bildiğimiz anlamıyla Sarmat teriminin ilk kez M.Ö. 3. yüzyılda ortaya çıktığını savunuyor. Sarmatlar'ın, Ural dağlarının güneyinden Volga nehrinin aşağısına doğru göç edip Sauromatae üzerinde hakimiyet kuran ve bu şekilde Sarmat olarak anılan kabileleri ortaya çıkaran farklı bir halk olabileceği düşünülüyor (Sinor, 1994, sf. 112). Buna göre Alan, Roksalan ve Iazyge olarak bilinen, askeri ve siyasi açıdan en nüfuzlu üç Sarmat kabilesinin tarih sahnesine çıkması da bu zamana denk geliyor.

Iazyge kabilesinin devamı olduğu sonucuna varılan Jaszlar'ın, Moğol istilasından kaçmak için bugünkü Macaristan topraklarına göç ettiği, devam eden Moğol-Tatar istilalarına karşı destek sağlamaları karşılığında dönemin Macar kralı Bela IV. Arpad tarafından bir Türk boyu olan Kumanlar ile birlikte ülkeye kabul edildikleri biliniyor. Ana geçim kaynağı hayvancılık olan bu halk, takip eden iki yüzyıl içerisinde kentli Macar nüfus içerisinde tamamen asimile olmuş, Hıristiyanlığı benimsemiş ve dilini kaybetmiş. Jaszlar buna rağmen geçmişlerinden kopamamış, hatta 1876'ya kadar özerk statülü bir bölgede yaşamışlar. Bugün Macaristan'ın iç kesimlerinde 10'dan fazla yerleşim yerinin adı hala Jasz ismini içeriyor. (Örn: Jászberény, Jászárokszállás, Jászágó, Jászivány vb.)

Gelelim ulus sıfatını yitirmeden günümüze kadar varlığını sürdüren, Alanlar'ın son temsilcisi olan Osetler'e. 12. yüzyıla kadar kendi pagan inanışlarını sürdüren Osetler, 12. yüzyılda Gürcü ve Bizans etkisiyle Hıristiyan olmuşlar. Osetlerin bugün Osetyada yaşayan çoğunluğu hala Ortodoks Hıristiyan inancına sahip. Bununla beraber komşu Kuzey Kafkasya halklarıyla olan etkileşimleri sonucu Müslümanlığı benimseyen bir kesim de var. İkisinden de ilginç olanı ise, Hıristiyanlık öncesi pagan inanışlarının hala kültürün ayrılmaz bir parçası olarak yaşaması ve Osetler'in yaşam tarzında önemli yer kaplaması. Oset kültüründeki paganizm ve Hıristiyanlık çekişmesini, ünlü Oset dilbilimci Abayev (2006), Nart destanlarına atıf yaparak şöyle gözlemliyor (sf. 29):

“Destan içinde, Oset halkı ve atalarının dinsel inançları konusunda çok ilginç ve büyük materyaller yer almaktadır. Nartların tanrısal güçlerle savaşında yansımaları bulan, Hıristiyanlıkla eski Alan totem kültürlerinin kavgasına tanık olmaktadır. Sozriko, Hıristiyanlaşmış ‘Güneş Tanrı’ Balseg’in tekerleği ile savaşa tutuşmakta ve bu kavgada öldürülmektedir. Yine Batraz, Hıristiyanlaşmış fırtına tanrıları Wasillalar’la savaşmakta, o da öldürülmektedir. Her iki olayda da zafer Hıristiyan tanrılarından (!)”

Fotoğraf: Aylin Yardımcı.

Osetyada bir karayolu üzerindeki Wastirci heykeli. Wastirci, savaşçıların ve yolcuların koruyucusu, Osetler'in tanrısı. Hıristiyanlığa geçişle beraber Aziz George ile özdeşleştirilmiş. Wastirci'nin adı bugün hala yeminlerde ve dualarda kullanılıyor.

Alanlar'ın torunları olan Osetler'i Türkiye'de “Çerkes” olarak tanıyoruz. Oysa ki Çer-

kesler, bambaşka bir dile ve etnik yapıya sahip farklı bir Kafkas toplumu. Osetler ise İskit-Sarmat kökenleri ve Hint-Avrupa dil ailesinin İran koluna ait olan dilleri dolayısıyla modern tarihçiler tarafından İrani oldukları varsayılan bir halk. Osetler'in Osmanlı topraklarına göçü, diğer Kuzey Kafkasya halkları ile beraber 1860'lı yıllarda başlamış, 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmiş. Bu süre zarfında Ruslar'la çeşitli nedenlerle (Çarlık politikaları, Bolşevik devrimi vs.) anlaşmazlık yaşayan Osetler neredeyse bir yüzyıla yayılan dalgalarla Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti topraklarına göç etmişler. Ağırlıklı olarak Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerindeki köylere yerleştirilen Osetler'in çoğunluğu 1950'li yıllardan itibaren iş ve eğitim fırsatları dolayısıyla Ankara ve İstanbul gibi büyükşehirlerle yerleşerek köylerini terk etmiş. Bu köylerden bugün pek azı varlığını sürdürüyor.

Sağdaki fotoğrafla ilgili çok kısıtlı bilgim var. Bunlardan biri göç öncesinde Osetya'da çekildiği, diğeri Türkiye'ye yerleştikten sonra Ögün soyadını alan Hoşonte sülalesine ait olduğu, bir diğeri de ortada ayakta duran kişinin annemin dedesi olduğu. Fotoğrafın tam olarak kaç yılında çekildiğini bilen kimse yok fakat şimdiye kadar duyup dinlediklerim ışığında ben 1917 sonrası olduğunu tahmin ediyorum.

* * *

Doğu-batı ikiliğinin henüz bugünkü kadar aşınmış bir popüler kültür nesnesi haline gelmediği (veya tecrübesizliğim yüzünden benim öyle zannettiğim) ilk gençlik yıllarımda, Amin Maalouf romanları okumak en büyük zevklerimden biriydi. Fikirlerden ziyade kimlikleri araştırarak dünyayı daha iyi anlayabileceğime dair naif bir inanç besliyordum ve ilgi alanlarım da buna göre şekilleniyordu. Maalouf'un *Yolların Başlangıcı* romanı, belki yazarın en etkilendiğim romanı değildi fakat kurgulanışı itibariyle bana en fazla ilham veriydi. Bu roman Amin Maalouf'un annesinden aldığı, aile geçmişine ait mektuplar ve belgelerle dolu bir bavul aracılığıyla oluşturduğu yarı-kurgusal bir aile öyküsü. Süryani bir aileden gelen Maalouf, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan dedesinin ve Küba'ya göç edip orada yeni bir hayata başlayan büyük amcasının hikayesini mektuplar üzerinden (biraz da tarihsel araştırmayla destekleyerek) anlatıyor.

Maalouf'un dedesi Butros ve Küba'ya göç eden büyük amcası Cebrail arasındaki yazışmaları okudukça, kendi ailemin önceleri pek de ilgimi çekmeyen göç hikayesi benim için giderek daha merak edilesi bir hal almaya başladı. Ben edebiyata Maalouf kadar meraklı olmadığım için, aile geçmişime duyduğum merakı öyküleştirmek yerine boş zamanlarımda sürdürdüğüm kişisel bir araştırmaya dönüştürdüm. Bir tür hobi edindim bunu, zaman ve veri buldukça ilerliyordum, okumaktan ve aile büyükleriyle yaptığım kısa sohbetlerden öteye geçemiyordum - ta ki bu seneye kadar. Ağustos ayında Kuzey Osetya Milletlerarası İlişkiler ve Diaspora Bakanlığı'nın yürüttüğü ve

Türkiye'den Alan Vakfı'nın da dahil olduğu bir proje gezisine katılma fırsatı buldum. Rusça adı Alanskiy Sled ("Alanların İzleri") olan bu proje, tarih sahnesinden uzun süre önce silinen bir uygarlığın bugün dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış son üyelerini buluşturmak ve tanıştırmak için düzenlenmiş sekiz günlük bir toplantıydı.

Geziye dahil edilen gruplar arasında Türkiye'den gelen Osetler, Osetya'da ve Rusya'nın farklı yerlerinde yaşayan Osetler ve Macaristan'dan gelen Jaszlar vardı. Sekiz yüz yıl öncesine gidildiğinde hepsi akraba olan, hatta aynı dili konuşan bu halkların bugün birbiriyle pek az ortak noktası kalmıştı ve bu yabancılığı biraz da olsa giderebilmek gayesiyle bir araya gelmişlerdi.

Fotoğraf: Aylin Yardımcı. Türkiyeli Osetler ve Jaszlar geleneksel Oset mutfağı kursunda. Digora Vadisi

Gençlerin bu projeden faydalanması için büyük çaba ve özveri gösteren Alan Vakfı yönetim kurulu başkanı Sadrettin Kuşoğlu ile, zaman zaman kısa sohbetler etme fırsatı buluyordum. Sadrettin Bey'in bu sohbetler sırasında paylaştığı gözlemler ve bize yönelttiği sorular ilk etapta kulağa çok basit geliyordu, fakat üzerine biraz düşündüğüm zaman ne kadar yalın ve derin sorgulamaların ürünü olduklarını farkediyordum. Bu sohbetlerden birinde, gruptaki Jaszlar'dan söz açıldı. Bu kişilerle aynı geçmişe sahip olduğumuzu düşünmek tuhaftı, çünkü birçok yönden yabancıydılar, farklı bir ülkenin insanlarıydılar, sevindikleri ve üzüldükleri şeyler muhtemelen bizimkinden çok farklıydı. Gerçekten ara ara aklıma geldikçe beni de şaşırtıyordu bu durum. Türkiye'de henüz

aşağı yukarı yüz yıldır yaşayan Osetler'in hala korudukları bir dili, kültürü ve adetleri vardı fakat Jaszlar için bu sözkonusu değildi - nitekim onlar sekiz yüz yıldır birlikte yaşadıkları Macar toplumunun içinde tamamen erimiş ve kültürlerini unutmuşlardı. O zaman niçin buradaydılar? Hala neyi, neden merak ediyorlardı? Görünürde pek bir şey paylaşmadıkları bu insanlarla, sadece sekiz yüz yıl önceki ortak ataları hatrına niçin bir araya gelmek istemişlerdi?

Aynı düşünce Sadrettin Bey'in de aklını kurcalamış olacak ki, arkeoloji müzesini gezdiğimiz sırada Jaszlar'ı işaret ederek "Bir insan sekiz yüz yıl önce yaşamış atalarının izini neden sürmek ister? Neden merak eder?" diye sordu. O an farkettim ki benim de gezi boyunca kendime sorup cevaplamakta en çok zorlandığım soru buydu. Günlük yaşamımda ait olduğum sosyal çevre beni çoktan bir dünya vatandaşı olarak konumlandırmıştı, aksini düşünmek abesle iştigal olacaktı. Fakat kuşaklar önce yaşamış atalarının hikayesini merak eden Jaszlar gibi, ben de çok değil yüz sene öncesine kadar bir kabile toplumu olarak hayatını sürdüren atalarımın geçmişini ve yaşadıklarını merak ediyordum.

Amin Maalouf, *Yolların Başlangıcı*'nda kendini hiçbir zaman dini bir topluluğun veya bir ulusun parçası gibi hissetmediğini, çünkü fikren birbiriyle uzlaşması mümkün olmayan ayrışmalara hep mesafeyle yaklaştığını söylüyordu. Benim durduğum yer de Maalouf'unkinden pek farklı olmadığı için geçmişime duyduğum merakı zaman zaman kendime açıklayamıyorum. Fakat şimdi farkediyorum ki, Maalouf'un bu çelişki için verdiği açıklama sanırım benim için de geçerli:

Fotoğraf: Aylin Yardımcı

"Buna karşılık benliğimi, uçsuz bucaksız ailemin, dünyanın dört bir yanında yaşadığı serüvenle kolayca özdeşleştiriyorum. Serüvenle ve bir de söylencelerle. Tıpkı eski Yunanlılar gibi, kimliğim bir mitologyaya yaslı duruyor. Biliyorum sahte bir mitologyaya bu, ama gerçeğin ta kendisini barındırıyor gibi saygı gösteriyorum ona." (s. 10)

Atalarımın geçmişine dair bende bu kadar merak uyandıran şey kim oldukları değil, daha ziyade serüvenleriydi. Yüz yıllardır sırtlarını dayadıkları, güç aldıkları hikayeler ve söylencelerdi. Yaşam sürem boyunca dünyada olup bitenler, kimlik olgusunun ne kadar büyük akılsızlıkların ve çıldırma-lıkların önünü açabileceğinin kanlı canlı örnekleri olagelmmişti. Buna rağmen, insana dair en temel dürtülerden biri olan özdeşleşme isteğimi -her ne olursa olsun- bastıramadığımı da farkediyordum. Kırılğan ve

kof bir kimlik anlayışının yerini, üzerinden asırlar geçse de hatırasını koruyacak olan serüvenlerin, söylencelerin alabileceğini ise bu son zamanlarda daha iyi kavırıyorum.

Kuzey Kafkasya'nın ortak mirası olan Nart destanlarındaki son öykü, tanrılara savaş açıp kaybeden Nartlar'ın hikayesini anlatır. Efsane o ki, tanrılar Nartlar'ı uzun yıllar açıklıkla, soğukla ve vebayla cezalandırmış, onları yok etmek için ellerinden geleni ardına koymamış. Bu esareti gururlarına yediremeyen korkusuz Nartlar ise, yok olacaklarını bile bile tanrılara savaş ilan etmişler, uzun ve çetin bir mücadeleye girişmişler ve sonunda yok olsalar dahi, bugüne kadar hatırlanmışlar.

Bir yıl kadar dolaştılar dağların arasında.
Bir araya gelerek sonra şu sözleri ettiler:
“Ne mi yapacağız bundan sonra gururlu Nartlar?
Tanrıyla savaşa giriştiğimiz zaman
Onurlu sona karar vermiştik çoktan.
Köle olarak yaşamak ve bu utanca katlanmaktansa
Şanlı biçimde ölelim daha iyi.”

Sonları böyle oldu yürekli Nartların.
Dünya dönüp durdukça hatırlanacak hep
O cesur, onurlu insanların kahramanlıkları.

Kaynakça

Abayev, Vaso (2006) *Nartlar: Asetin Halk Destanları*. (Çeviri: Kayhan Yükseler) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bliyev, M. ve Bzarov, Ruslan (2011) *Sokrovishcha Alanii - The Treasure of Alania*. Vladikavkaz: Kuzey Osetya-Alania Cumhuriyeti Arkeoloji Enstitüsü Yayınları.

Brzezinski, Richard ve Mielczarek, M. (2002) *The Sarmatians (Men-at-Arms)*. (İllüstrasyon: Gerry Embleton) Oxford: Osprey Publishing.

Chochiev, Georgy (2015) 'Evolution of a North Caucasian Community in Late Ottoman and Republican Turkey: The Case of Anatolian Ossetians', (Derleyen: Sossie Kasbarian ve Anthony Gorman) *Diasporas of the Modern Middle East Contextualising Community*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Maalouf, Amin (2008) *Yolların Başlangıcı*. (Çeviri: Samih Rifat ve Aykut Derman) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sinor, Denis (1994) *The Cambridge History of Early Inner Asia*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mair, Victor (2011) 'Sunum', *İskitiya'dan Kamelot'a* (Malcor, Linda ve Littleton, Scott) (Çeviri: Engin Polat) <http://www.jinepsgazetesi.com/-12195.html>

Ziyadesiyle geç kalmış bir yazı

Tamer Durak, tamer@medyascope.tv

Öncelikle bu satırları okuyan herkesten özür dilerim, çünkü bu yazı aslında yıllar yıllar önce Kayaköy'ü ilk ziyaretimin ardından yaptığım Yunanistan yolculuğu ve Kaya-köy'den ve Fethiye'den mübadele ile göçen insanlarımızın kurduğu Nea Makri ve Livissi gezisinin ardından kaleme alınmalıydı. Böyle geç kalınca, *de/da*'nın geçen sayısındaki Irmak Akman'ın Kayaköy Sanat Kampı üzerine Mithat Erdoğan ile yaptığı güzel röportajı okuduktan sonra verdiğim yazı yazma sözünü tutmak da zorlaştı, düşünceler, hatıralar bir türlü istediğim demde toparlanamadı, yazdım, sildim, yazdım sildim... Yazıyı bu kadar geçe bıraktığım için *de/da* ekibinden de ayrıca özür dilerim.

Neyse İlhan İrem'in müthiş eserinde dediği gibi olanlar olmuş... Şu an rahat bir yerdeyseniz ve hala bu satırları okuyorsanız, İlhan İrem'in Olanlar olmuş parçasını bir dinleyin hep beraber moda girelim, sadede gelelim.

Kayaköy yani Livissi mübadele öncesi şirin, keyifli, barış içinde büyük bir Rum köyü imiş, mübadeleden sonra köye suyun karşı kıyısından göçen aileler yerleştirilmiş, ancak buraya gelen insanlarımız dağ köylerinde yaşayan ve bambaşka bir hayat tarzına sahip insanlarmış, Kayaköy ikliminde sefil olmuşlar. En sonunda üçer beşer Isparta taraflarına alıştıkları iklimlere göçmüşler ve sonunda Kayaköy bugün gördüğümüz hale düşmüş sahiplilikten....

Kayaköy'den mübadele ile suyun karşısına göçenler ise Atina'nın kıyısında Kayaköy ve Fethiye'ye benzer şartlarda yepyeni bir kasaba ve mahalle kurmuşlar, Nea Makri (Yeni Fethiye).

Kayaköy'e göçenlerin bırakıp geldiği köyleri de tabii zamanla viran olmuş, yele karışmış Yunanistan dağlarında.

Nea Makri'de hala Fethiye ve Kayaköy'ü ve oradaki yaşamı hatırlayabilen kimse kalmadı maalesef. Göçü ve öncesini hatırlayan son göçmenle ustam Enis Rıza Sakızlı yönetiminde çektiğimiz bir belgesel çalışmasında röportaj yapma şansım oldu. Aile hala Fethiye'den getirdiği geleneklerini, özlemini sürdürüyordu. Özledikleri topraklardan gelen bizlere gösterdikleri sıcaklık, yemek, sohbet, gözlere sinen özlem buram buram Anadolu esiyordu. Fethiye'de Kayaköy artık taşlardan bir virane gibi gelse de karşı kıyıda eski tadına güçlü bir hasret ve dışlanmışlık eklenmiş olarak mübadele sonrası Nea Makri Livissi mahallesinde nefes alıyor.

Nea Makri belki de kaderin bir cilvesi olarak Yunanistan ve dünya tarihinin önemli

dönemeçlerinden birinin hemen yanında yer alıyor. Tam burada artık İlhan İrem'den konumuza daha yakın bir müziğe geçebilirsiniz, dışlanmış insanların acılarından damıtılmış rebetikoya, Stélios Vamvakaris'ten Ósi Échoume Pollá Left'á'yı öneririm mesela.

Nea Makri'nin komşusu, Persler Yunan yarımadasına yürürken Marathon ovasında yaşanan savaş sonrası bugün maraton koşularına esin olan Maraton kasabasıdır. Maraton savaşını haber vermek için ölesiye koşan kahraman bir ulakın anısı da Nea Makri'nin hemen yanında sürmektedir yani.

Kayaköy'ün taş-toprakta oluşan anısı gün geçtikçe toza, yele karışırken, mübadele ile iki kıyıda yer değiştiren insanlar aslında yeni ülkelerinin kaderlerini de değiştirmiş. Yunanista nüfusunun çok önemli bir kısmı Anadolu göçmeni ve hala geldikleri toprakları özlüyor ve yer yer hala 'Türk dölleri' diye dışlanmışlıkları sürüyor, ama modern Yunanistan'ın kurulmasında, şu anki kültür ve ticaret yaşamında çok derin bir etkileri var.

Kıyının bizden tarafında ise çok farklı bir iklim var, bizim göçmenlerde nedendir bilinmez mübadele ve öncesinin izlerini silme çabası hakim, mesela yeni nesillere diller aktarılmıyor, Türkçe teşvik ediliyor, mübadelenin acılarından çok gündelik yaşamın dertleri konuşuluyor. Mesela göçmen bir ailenin çocuğu olmama rağmen büyüklerimizin evde bizim yanımızda Arnavutça ve Rumca konuşmama, bizi Türkçe ile yetiştirmeye özen gösterdiklerini biliyorum. Öte yandan özellikle İstanbul, Trakya ve Ege'de mübadele göçmenlerine Yunanistan'da olduğu gibi bir ayrımcılık yapılmadığını da biliyorum. Kısacası mübadele yapılan iki ülkede mübadelenin etkisi çok farklı olmuş. Burada atlanmaması gereken bir utancımız var; en tepe noktası 6-7 Eylül olan azınlıkların dışlama ve uzaklaştırma politikası...

Emirgan'da 6-7 Eylül olaylarında ailesi ve kendisi herhangi bir zarar görmekten Türk komşularının cesaretle koruması sayesinde kurtulmuş olan bir Rum tanıdığımızın, sohbet sırasında usulca söylediği gibi; 'Türkiye'de azınlık olmak çok zor, çünkü azınlıklara nefret dilin içine gömülmüş.'

Bugün her iki ülkede azınlıklara bakış çok farklı durumda, Türkiye'de Rum azınlık bir avuç kaldı, hem buradaki baskılar, hem de Atina'nın akıllı bir tutumla Zapyon ve Zoğrafyon gibi çok iyi eğitim veren Rum liselerinden mezun olan çocuklara sunduğu eğitim ve yaşam imkanları birleşince gençler İstanbul özlemlerini bastırıp soluğu Yunan üniversitelerinde aldı. Yunanistan'ın kuzeyinde kalan Türk azınlık ise bir kısım devlet baskısı olsa da AB üyesi bir ülkenin vatandaşı olmanın getirdiği nimetler sayesinde yerlerinde kalmayı tercih ediyor. Zaten Türkiye'nin de göçmenlere artık eskisinden de soğuk baktığını biliyoruz.

Yavaştan nereye bağlayacak bu adam iyice dağıldı dediğinizi tahmin ediyorum. Çünkü satırları yazarken hafiften bir kaybolmuşluk duygusu içindeyim ben de. Bir nefeslenelim, madem buraya kadar nezaket göstererek okudunuz, sonunu da hep birlikte getirmediğim önce bir şarkı daha dinleyelim mesela: Giórgos Zorbás'tan, Mórtissa Smyrniá...

Ezcümle mübadelenin üzerinden neredeyse bir asıra yakın zaman geçmiş, göçler her

zaman acıları beraberinde getirmiş, kimi özlemini içine gömüp önüne bakmaya yeni hayata tutunmaya çalışmış, kimi kendini türkülerine vermiş, doğduğu topraklara hasret içini kemire kemire, yediği ekmeğe içtiği suya karışarak hüznle sürdürmüş yaşamını...

Kendini Rebetiko'ya veren mübadele insanlarının çok ağır bir sözü var; 'nefes alman, her zaman yaşadığın anlamına gelmez.'

Mübadeleden bir asır sonra Ege'nin iki kıyısı bambaşka acılara şahit oluyor, yine başka bir dram en acısından Ege sularına vuruyor hüznünü, Anadolu'nun başka bir komşusundan geliyor bu sefer dalga, kimin kazanacağı bilinmiyor ama başta Suriye halkının kaybettiği kesin.

Mülteci olmak ile sıradan günlük yaşamını sürdürmenin arasında incecik bir çizgi var, evinizin yakınına hatta daha kötüsü evinizin üstüne düşen bomba, mahallenize kadar gelen silahlı çatışma...

Bağlamak istediğim yer şurası; evinden savaşa, iki devletin anlaşması ile zorla çıkıp gitmek çok zor, göçenlere, mültecilere nasıl davrandığımız gün gelince evimizin, mahallemizin, şehrimizin Nea Makri mi, viran Kayaköy mü olacağını belirleyecek...

Doğayı koru, yeşili sev, ayıyı öp

Ahmet Aral, aralabmt@gmail.com

Fotoğraf: Ahmet Aral

Hepimizin içinde kendini iyi hissettiği kuytularımız yok mudur? Vardır, iddia ediyoruz. Kimimiz için Foça, kimimiz için Bodrum, Akdeniz yaylaları, Karadeniz dağları. Bazılarımız adını koymasa da asgari detaylarıyla bu kuytuları tarif edebilecektir. Mesela; deniz olsun, güneşlenebileyim, akşama rakımı açayım şöyle, yanında balığım eksik olmasın diye anlatmaya başlayınca nereler gelmiyor aklımıza. Hayallerdeki her seçenek sizindir dolayısı ile. Bu aynı zamanda özgürlük duygusu ve zihinsel rahatlığı da besleyebilmekte. Bazılarımız da doğa aşığıyızdır. Dağlar, ağaçlar, dereler, türlü türlü çiçekler ve toprak kokusu yakalar kimimizi. Böyle özlediğimiz her yere hasret birikir günden güne zihinlerde. İşte bu hasret zihinden taşmaya başladığında planlara koyulur, sever adım yürümeye başlarız toprağı avuçlayacağımız ilk güne.

Geçtiğimiz günlerde tam da yukarıda tariflediğimiz gibi hisseden 200 doğa sevdalısının bir araya geldiği bir organizasyon yapıldı. 27-30 Ağustos tarihlerinde gerçekleşen Kaçkarfest tadı damaklarda kalan üç günlük bir Karadeniz günlüğü bıraktı geriye. Özellikle Karadeniz severlerin aylar önceden heyecanına kapıldığı Kaçkarfest tüm doğallığı ile başlayıp bitti. Katılımcıların birçoğu için ilk kamp deneyimi olan organizasyon ümit ediyoruz ki birlikte yaşamının yaratabildiği bir takım sorunlara çözüm odaklı yaklaşım anlayışı geliştirebilmemizi de sağladı.

27 Ağustos sabahı tüm katılımcıların Çamlıhemşin'in Çinçiva köyündeki kamp alanına varmasıyla başladı organizasyon. Yardımlaşmanın ilk örnekleri çadırlar kurulurken yaşandı alanda, en erken saatlerde hem de. Herkes birbirine gülümsüyor, adeta orada olmaktan duyduğu mutluluğu çevresiyle paylaşıyordu ve yeşiller içinde bu enerji kol geziyor, çoğalıyordu. Kısa bir süre sonra katılımcıların tüm yerleşim işleri hallolmuş ve organizasyonun ilk gün yürüyüşü için hazırlıklar başlamıştı. Yumuşak bir başlangıç amacıyla olsa gerek yakınlardaki 4 km'lik Tar Deresi patikası ile başladı hareket. Birkaç gün önce yağmış olan şiddetli yağmurun etkisiyle gürüldeyerek akan derenin yanı başında uzanan sevimli bir patikaya vurduk kendimizi. Etrafımızdaki yeşil hafızalardaki grillerle yer değiştiriyor, derenin sesi de hala kulaklarımızda yankılanan son şehir gürültülerini maskeliyordu. Patikanın sonunda gözümüzün önünde beliren manzara oldukça etkileyiciydi. Koca bir tepeden dökülen şirin bir şelale ve hemen altındaki göl dinlenmek için müthişti. Yol boyunca çekilen onlarca fotoğrafa yüzlerce eklendi.

Tar deresinden dönerken ilk günden “ne güzel ettik de geldik” duyguları sarmıştı ekibi. Herkesin yüzündeki mutluluk okunabiliyordu. Bu duygularla dönülen kamp alanı, birçok kişide sanki bir süredir orada yaşıyorlarmış izlenimi bırakıyordu. Doğanın misafirperverliği burada da kendini gösteriyordu bana sorarsanız. Hızlıca akşam yemeği için sıralar kuruldu, yemekler yetecek kadardı; israf istenmiyordu, güzeldi. Son kaşığı almıştım ki beklenen ses duyuldu. Tuluma üflenmiş, dere sese uyanmış ve vurulmaya başlanan ilk horonla gece hareketlenmişti. Horonu yöneten gencin alaflarıyla yükselen enerji, yaklaşık 200 kişinin kurduğu ve üç gece boyunca devam edecek olan halkayı besleyecekti. Halka büyüdükçe herkes yanındaki yeni gelene horon vurmaya öğretiyor, öğrenildikçe eğlencenin dozu yükseliyordu. Yaklaşık iki saat bu şekilde geçti. Geceye Tolga Sağ ve Erdal Erzincan da sürpriz yapıp katılmışlar ve sanatlarını bizlerden esirgememişlerdi. Bu uzun gece günün yorgunluğu ile birleşince gözlerimiz çadırlarımıza dönmeye başlamıştı artık. Biraz sonra öncü olan bir grupla birlikte uyku hareketi tetiklenmişti. Kamp alanına kocaman bir ateş yakılmıştı. Geriye enerjisi kalanlar ateşe eşlik edip geç saatlere kadar Karadeniz türküleri söylemeye devam ettiler. Onlar ne kadar yüksek sesle eğlendiyse de biz uykucular bol oksijen ve yorgunluğun etkisiyle o kadar derin uyumuşuz ki, sabahın uykusuz yüzlerinden aldık haberleri.

İlk sabahımıza yoga ile başladık. Toprak anaya ıslak ıslak dokunmanın rahatlığıyla tüm bedenimizi esnetip nefeslerimizi açtık, günü karşılamaya hazırlandık. Kamp alanında erken kalkmanın bir takım avantajları da yok değildi. Sadece iki tuvaletin bulunduğu

kampta erkenden ayakta olduğumuz için herkes uyandıığında oluşan uzun kuyruktan yırtmıştık. Bu durum kahvaltı sırasına da yansımış ve keyfimiz daha bir artmıştı çünkü koşmamıza gerek bırakmayan, yemyeşil, sakin bir gün yakalamıştık. Festivalin bu ikinci gününde rotamız 2000 m'deki Yukarı Kavron yaylasından başlayıp 3200 m'lik rakıma yürüyeceğimiz buzul gölleri parkuruydu. Rota ile ilgili kısa bilgiler paylaşıldıktan hemen sonra kalabalıkta sevimli denilebilecek o korku hissedilmeye değerdi. Herkes toparlanıp bizi Kavron'a götürecek olan araçlara doğru yola koyuldu. Ben notlarıma şunları eklediğimi gördüm bu yazıyı toparlarken. Doğanın zorluklarına karşı koyabilmek için insanlar yine bir araya gelecek, yardımlaşacak ve yakınlaşacaklardı. İnsanı insan yapan duygular kök salacaktı. Bu organizasyonun en anlamlı yanlarından biri belki de buydu. Bizi biz yapan bu davranışlar besleniyordu.

Yukarı Kavron yaylasına doğru araçlarla yapılan yolculuk keyifli ilerliyordu. Dönülen virajlar, tükenen tepeler ve her yanı saran sislerin arkasından Kavron yaylası ilk pozlarını veriyordu bize. Tüm ekibin toplanması biraz vakit olsa da erken gelenler sıkılmaya hiç vakit bulamamıştı. Vadinin üstünde sürekli yer değiştiren sis ve bulutlar bol bol malzeme veriyordu. Son aracın da getirdiği grupla birlikte rota hakkında verilecek son bilgilere geçildi, kumanyalar dağıldı ve 200 kişilik ekip tüm heyecanıyla patikaya ilk adımlarını attılar. Başlangıç için zorlu sayılabilecek ve bizi ilk mola yerine ulaştıracak parkur bittiğinde yaklaşık 20 dakika geçmişti. Herkesin duyabileceği şekilde bir ses yükseldi sorumlu arkadaşlardan: "devam edemeyecek olan var mı"? Bunu duyan herkes meraklı gözlerle etrafına bakınırken ilk firelerin kimler olduğunu merak ediyordu. Buna aynı zamanda devam edecek olmanın verdiği özgüven de eşlik ediyordu.

Dönmek isteyen ilk grup ayrıldıktan sonra rotaya devam edildi. Kaçkarlar tırmandıkça tüm samimiyetini paylaşıyordu bizimle. Yeşilin bir sürü tonuyla yolumuza eşlik ediyor, aşağıya doğru gürüldeyen dereleriyle de bize yaramaz sesler gönderiyordu. Etraftaki herkes sadece nefes alıp vermekle uğraştığından duyduğumuz tüm sesler doğanın kendisiydi. Düşünmek için bir sürü zaman ve çok uygun bir ortam vardı. Koşan bir hayatı sorgulamak, bizi mutsuz eden yanlarını daha açık seçik görebilmek için bir fırsattı.

Yaklaşık üç saatlik bir tırmanışın ardından Kaçkarlardaki 3200 m'lik Yedigöller buzul gölleri bölgesine ulaşmıştık. Öncü gruptan olmanın yarattığı zamanla manzaraya karşı kahvemi yudumlamak için tezgahı kurmuştum. Yaklaşık 20 dakikalık bekleyişin ardından aramızda katılan tanıdık yüzlerden öğrendiğimiz kadarı ile katılımcıların ancak yarısı parkuru tamamlayabilmişlerdi. Ama ne kaçırdıklarını bilmiyorlardı tabii ki. Üç derecedeki çarşaf gibi ve berrak buzul gölü bizi bekliyordu. Zirveye çıkanlar arasında da suya girmemeyi tercih edenler vardı ama su inanılmaz güzeldi. Zaten kaç kez böyle bir deneyim yaşanabilirdi ki. Buz gibi suyun yarattığı son titremeler de geçip herkes kurduğunda hava ağırlaşmadan dönüş yolu tutuldu. İnişin de az eforlu olduğu söylenemezdi. Dönüş yolunun etrafı izlemek ve detayları farketmek için daha çok serbest zaman bırakması hepimizi mutlu etmişti.

Bu zorlu parkurdan sonra döndüğümüz Kavron'da havayı saran muhlama kokularına daha fazla dayanamadık. Ayaklarımızı hemen yanımızda akan buz gibi derenin içinde sallayarak akşamki horona hazırlığa başlamıştık bile. Kafiye almaya gelen araçlarla birlikte kamp alanına döndü ve akşam yemeğinin hemen ardından bir süreliğine herkes dinlenmeye çekildi. Yaklaşık bir saat kadar süren sakinlik, başlayan konser ile yerini o müthiş enerjiye bıraktı. Son kalan uykucular da tulum sesiyle uyanarak transa geçmiş gibi çadırlarından çıkıp horon halkasına dahil oluyordu. Önceki gece oryantasyonu tamamlayan tazelerle birlikte bu gece herkes ustalıklı vuruyordu horonu. Uzun uzun dönülen turlar son kalan enerjileri de tüketirken halka uykusu gelenlerin üçer beşer ayrılmasıyla sabahçılara bırakıldı. Yine bitmeyecek bir gece için kamp ateşi hazır bekliyordu.

Fotoğraf: Ahmet Aral

Çinçiva köyündeki sevimli mi sevimli Ada Pansiyon'un hemen yanı başında bulunan kamp alanımızda ikinci sabahımıza uyanmıştık; yine enerjik, yine heyecanlıydık. Üçüncü rotamız masal gibi doğasıyla fotoğraflardan tanıdığımız Pokut, Hazindak ve Amlikit yaylalarını birbirine bağlayan patikaydı. Kahvaltı sırası hızla eridi ve hepimiz araçlardaki yerimizi aldık. Bugün araçların işi çok daha zordu, çünkü Pokut'a kadar olan yola Karadeniz imzasını atmıştı. Yollar tırmadıkça daha çok bozuluyordu, yaklaşık bir buçuk saat sadece tırmadık. Son viraj dönülüp de Pokut kareye girdiğinde herkese bir sessizlik çöküverdi. Fotoğraf makinalarına bile eller dakikalar sonra gitmişti. Tüm

kafle o müthiş manzaranın yarattığı şaşkınlığı sindirdikten sonra sevimli patikamızı tuttuk Hazindak yaylasına doğru. Bu parkur da yine zorlu sayılabilecek tırmanışlar ve patikalarla doluydu ancak yolun sonunda bizi karşılayan Hazindak, burada güzelliklerin sonu yok dedirtti bize.

Yaylada bir grup Karadeniz kadınıyla karşılaştık. Sıcak, kibar ve doğal tavırlarıyla bize tüm yorgunluğumuzu unutturup muhabbet kurmuşlardı bile. O kadar ki elleriyle işaret ettikleri tepede yemeyi planladıkları yemeğe hepimizi davet etmişlerdi. 200 kişiyi hiç düşünmeden samimiyetle çağıran gönüllerdi bunlar; durup birer nefes almıştık birkaç insan, belli ki aynı duyguları paylaşıyorduk. Bu güzel insanları selamlayıp yolumuza devam ettik.

Hazindak yaylasının hemen sırtında manzaraya hakim bir tepede tüm ekip bir arada atıştırdık ve dinlendik. Buradan bakınca yeşilin yedi tonunu sayabiliyordum, her an, her detay eşsizdi. Öğrendik ki tırmanışta yaşadığımız gecikme nedeniyle Hazindak'tan Amlaki'te olan yolumuz Amlaki'te varmadan sonlanacak ve rafting için araçlarla Fırtına deresine geçilecekti. Bu aradaki patika, tecrübeli arkadaşların "şu ana kadar gördüğümüz en güzel patika" dediği kadar vardı. Yol üstündeki her ağaca uzanıp dokunabiliyor, onlarca farklı renkteki mantarları izleyebiliyor ve adım başı başka bir pınardan su içebiliyorduk. Tam da enerji tavan yapmışken araçlara atlayıp bir diğer heyecanlı aktiviteye doğru yola çıktık. Fırtına deresi rafting için bizi bekliyordu.

Dereye varıp botlara dağıldığımızda altı kişiydik ve rehberimiz milli kürekçi genç bir arkadaşımızdı. Aramızda deneyimli hiç kimse yoktu. Bu yüzden hem öğreniyor hem de çok eğleniyor, parkuru bu şekilde kürekleyerek ilerliyorduk. Yaklaşık yedi kilometre boyunca islandığımız, inip çıktığımız parkurun sonunda herkes kendini suya bıraktı. İki gündür duş alamamanın verdiği konforsuzluktan olsa gerek su çok çekici geldi. Son kalan enerjimizle kendimizi araçlara attık ve kamp alanına doğru yola çıktık.

Herkes kamp alanına varır varmaz yorgunluktan çadırlara uzandı. Son gecedен beklentiler yüksekti ve eğlence sabaha kadar devam edecekti. Kısa bir akşam yemeğinden sonra halka yine kuruldu. Artık usta sayılabilecek ikiyüz Kaçkarfest'linin vurduğu horon Kaçkarların kalbinden geri dönüyor, gürültüyle akan dereyi bastırıyordu. Geç saatlere kadar eğlence devam etti. Herkes çok kıymetli anların akıp gittiğini biliyordu ve tüm detayları yavaşça yaşamaya çalışıyor gibiydi. Saatler ilerledikçe yorgunlukla birlikte hüznün daha fazla hissediliyordu ve herkes son gecenin hatırasına ateş başında iki gecedir devam eden nöbete eşlik ediyordu. Bu son gecede her telden çalındı, söylendi. Artık herkes samimi, herkes Karadenizliydi. Sabahın ilk ışıklarına kadar ateş sönmedi, kalabalık hiç dağılmadı. En sonunda temsili olarak da olsa uyuması gerektiğine karar verildi ve herkes aynı anda kamp ateşini terketti.

Birkaç saat sonra uyandığında artık toparlanma ve dönüş vaktiydi. Tası tarağı, tüm o duyguları yanımızda getirdiklerimize sarıp toparlıyorduk. Kaçkarfest geriye her detayı, perişanlığı, güzellikleri, dostlukları ve en önemlisi toprak kokusuyla hatırlanan anılar bıraktı.

Kadın-erkek eşitliği mümkün mü?

Irmak Akman, irmak@de-da-dergi.com

Yan Yol'un 30 Ağustos tarihli programında “kadın-erkek eşitliği mümkün mü?” sorusunu tartıştık. Şu sıralar da Yuval Noah Harari'nin *Sapiens: İnsan türünün kısa bir tarihi* isimli kitabını okuyorum. Programımızın ismini duysa Harari'nin şöyle bir itirazı olurdu:

İnsanların “üstün” ve “sıradan” olarak ayrılmasının bir hayal ürünü olduğunu bugün kabul etmek bizim için çok kolaydır. Öte yandan insanların eşit olması da bir mittir. İnsanlar ne anlamda birbirlerine eşittirler? Hayal gücümüz dışında gerçekten birbirimize eşit olduğumuz nesnel bir gerçeklik var mıdır? İnsanlar biyolojik olarak eşit midirler?

...

Biyoloji bilimine göre insanlar “yaratılmamış,” evrimleşmiştir. Ve evrim kesinlikle eşitlikçi değildir. Eşitlik fikri yaratılış inancıyla iç içe geçmiştir. Amerikalılar yaratılış fikrini Hıristiyanlıktan almışlardır, buna göre de her insanın ilahi şekilde yaratılmış bir ruhu vardır ve tüm ruhlar Tanrı önünde eşittir. Ancak eğer Hıristiyanların Tanrı, yaratılış ve ruhlar hakkındaki mitlerine inanmıyorsak, tüm insanların “eşit” olması ne anlama gelmektedir? Evrim eşitlik değil farklılık üzerine kuruludur. Her insan diğerlerinden az da olsa farklı bir genetik kod taşır ve doğumundan itibaren farklı çevresel etkilere maruz kalır. Bu durum, insanların hayatta kalmaya farklı şekilde etki eden farklı özellikler geliştirmelerini sağlar. (sf. 117, 118)

Eşitlik kavramının insanların uydurması olduğu gibi, kitabın “Tarihte Adalet Yoktur” başlıklı bölümünde sınıf farkına yol açan hiyerarşilerin de insanların uydurması olduğunu savunuyor Harari.

Çoğu sosyopolitik hiyerarşinin mantıklı ve biyolojik bir temeli yoktur, hepsi tesadüfi olayların mitlerle güçlendirilerek kalıcı hale gelmesinden ibarettir. Bu, tarihe bakmak için çok iyi bir sebeptir. Eğer siyahilerle beyazlar veya Brahminlerle Şudralar arasındaki ayrım biyolojik gerçekliklere dayansaydı (yani örneğin Brahminlerin gerçekten Şudralardan daha gelişmiş beyinleri olsaydı) biyoloji insan toplumunu anlamak için yeterli olurdu. Oysa çeşitli Homo Sapiens grupları arasındaki biyolojik farklar ihmal edilebilir düzeyde olduğundan, biyoloji Hindistan toplumunun inceliklerini veya Amerika'daki ırksal dinamikleri açıklayamaz. Bunları ancak hayali icatları dönüştürerek, zalimce ve son derece gerçek toplumsal yapılar haline getiren olayları, durumları ve güç ilişkilerini inceleyerek anlayabiliriz (sf. 150).

Konu ataerkil toplumlarda kadın ile erkek arasındaki hiyerarşiye geldiğinde ise, Harari'nin kafası biraz daha karışık. Bu hiyerarşinin evrensel olduğunu (yani tüm top-

lumların ataerkil olduğunu), dolayısıyla bunun biyolojik bir sebebi olması gerektiğini savunuyor.

En azından Tarım Devrimi'nden beri, çoğu insan topluluğu erkeklere kadınlardan daha fazla değer veren ataerkil toplumlardır. Bir toplum "kadın" ve "erkek"i nasıl tanımlarsa tanımlasın, erkek olmak hep daha ayrıcalıklı olmuştur. Ataerkil toplumlar, erkekleri erkeksi düşünmek ve davranmak, kadınları da kadınsı düşünmek ve davranmak üzere eğitir ve bu sınırların dışına çıkanlar cezalandırılır. Öte yandan, bu kurallara uyanlar eşit şekilde ödüllendirilmezler. Eskiden beri erkeksi kabul edilen özellikler, kadınsı kabul edilenlerden daha fazla ödüllendirilirdi ve toplumun kadınsı ideallerini gerçekleştirenler, erkeksi ideallerini gerçekleştirenlerden daha azıyla yetinirdi.

...

Evrenselliği su götürmez olan ataerkillik, tesadüfi durumlardan doğan kısırdöngülerin sonucu olamaz. Amerika ve Afrika-Asya'da çoğu toplumun, bölgeler arasında iletişimin binlerce yıl kopuk olmasına rağmen, 1492'den önce de ataerkil olması özellikle dikkat çekicidir. Eğer ataerkillik Afrika-Asya'da bir tarihsel tesadüfle oluştuysa, Aztekler ve İnkalar neden ataerkildi? Her ne kadar "adam" ve "kadın" tanımları kültürlere göre farklılık gösterse de, tüm kültürlerin tamamının erkekleri kadınlardan üstün tutmasının evrensel bir biyolojik sebebi olması yüksek bir ihtimaldir." (sf. 159, 160)

Harari sonra olası biyolojik sebepleri irdeliyor ve bunlardan hiçbirinin asıl sebep olmayacağını savunuyor. Başarılı bir devlet adamı, general ya da CEO olmanın erkeklere atfedilen fiziksel güç, saldırganlık ya da rekabetçilik gibi özellikler sayesinde değil, daha çok üstün sosyal beceriler ve işbirliğine yatkınlık ile ilgili olduğunu, dolayısıyla erkekler ve kadınlar hakkındaki basmakalıp yargılarımızın erkeklerle kadınlar arasındaki hiyerarşiyi açıklamaya yetmediğini söylüyor.

Kitabın siyahlarla beyazlar ya da Brahminlerle Şudralar arasındaki hiyerarşinin ortaya çıkışını ve nasıl içinden çıkılması zor bir kısır döngüye dönüştüğünü anlatan bölümleri çok aydınlatıcı. İnsanlar arasındaki işbirliği, iş bölümünü gerekli kılıyor. Ancak bu iş bölümü, maalesef liyakate göre sağlanmıyor. Kıtalar arası mesafelerin kısalığı nedeniyle Amerika'ya Afrikalı kölelerin getirilmesi ya da kast sisteminin Hindistan'daki İndo-Aryan işgalinden sonra ortaya çıkması gibi tesadüfi bir tarihsel durum sonucu bir grup insan diğerini yönetmeye başlıyor ve bu durumun devamlılığını sağlamak için ayrımcı yasalar getiriyor. Yönetilen grup eğitimsiz ve fakir kalıyor. Sonra bu eğitimsizlik ve fakirliğe bakarak bu grubun zaten diğerine kıyasla aşağı olduğuna dair (ezenlerin de vicdanını rahatlatan) önyargılar oluşmaya başlıyor. Bu önyargılar sonucu ayrımcılık ve iki grup arasındaki uçurum daha da büyüyor.

Kadın ile erkek arasındaki hiyerarşiyi anlatan bölüm ise soru işaretleri yaratıyor. Elbette kadın ve erkek arasında biyolojik farklar var, ama pratikte, bu farkların diğer hiyerarşileri ortaya çıkaran "tesadüfi tarihsel durumlar"dan ne farkı olabilir? Her türlü hiyerarşi gibi kadın-erkek arasındaki hiyerarşi de, ayrımcı yasalar, gelenekler, önyargılar, baskılar ve alışkanlıklarla kendi kendini tekrar eden ve güçlendiren bir kısır döngüye dönüşmüyor mu? Kadın-erkek arasındaki hiyerarşiyi diğerlerinden ayırarak Harari, adını da koyamadığı bir biyolojik farkın, gerçekten erkekleri kadınlara karşı

üstün kıldığını mı ima ediyor?

Hiyerarşinin evrensel olarak gözlenmesinin sebebi belki de kadınların dünyanın her yerinde olmalarıdır ve burada söz konusu olan tesadüfi tarihsel durum, dünyanın her yerindeki kadınların hamile kalıyor, çocuklarını emziriyor ve bu sırada evde oturuyor olmalarıdır! Bu tesadüfi tarihsel durumdan yola çıkarak erkekler çocuk bakımı işini, hatta hazır evdeyken evin çekip çevrilmesini ve yaşlıların bakımını da tamamen kadınların üstüne yıkmış olabilirler. Bu durumda bir kadın ne kadar zeki, sosyal ve işbirliğine yatkın olursa olsun, zamanının ve enerjisinin çoğunu bu işlere vakfetmek zorunda kaldığı için bilim, ticaret, zanaat, siyaset, edebiyat, sanat, felsefe gibi konularda kendini geliştirmeye takati kalmayacaktır. Aynı bir zencinin, Şudra'nın ya da bugün taşeron işçilik ya da gündeliklik yapan birinin işi dışındaki konularda çalışmaya hali ya da fırsatı olamayacağı gibi.

Günümüze gelecek olursak, bu konular kadınların beyin hücrelerini tüketmeye devam ediyor. Kadının görevlerinde bir değişiklik yok. Erkekler bu sorumlulukların herhangi birini üstlerine almış değiller. Sadece, kadınlar toplumsal hiyerarşinin neresinde olduklarına göre sorumluluklarını başka kadınlara devrediyorlar. Bakıcılara, temizlikçilere ya da anneannelere, babaannelere. Mesela dedeler torunlarına bakmaktan muaf ama anneanneler ve babaanneler her zaman yedek kuvvet olarak beklemek zorunda. Yani, özgürlüğümüzü (?), eşitliğimizi (?) başka kadınlara ve eğer bu kadınlara maaş veriyorsak, yine haksız bir toplumsal hiyerarşide bu kadınlara olan üstünlüğümüze borçluyuz. Bu kadınlarla işbirliği yapmak, onları denetlemek, onların gönlünü hoş tutmak bizim görevimiz, eşlerimizin değil. İşten ayrılırlarsa işimizi gücümüzü bırakıp çocukların/ yaşlıların bakımı ve ev temizliği işlerini üstümüze almak ve/veya bu işleri yaptırarak yeni kadınlar bulmak zorunda kalan da bizleriz, eşlerimiz değil. Tüm bunların yanında da eğitimimizin ve çocuk sahibi olmadan önceki hayatımızın doğal bir sonucu olarak iş hayatında başarılı olmak istiyoruz, ama bunun için en az tüm bunları düşünmek zorunda olmayan erkek iş arkadaşlarımız kadar çok çalışmamız gerekiyor.

Ancak biyolojik farklılıkların rolünü de yadsımamak gerekiyor: Kadınların bütün bu yükü eşleriyle eşit olarak paylaşma ya da tamamen eşlerine devretme imkanı olsaydı buna yanaşır mıydı ya da bu ellerinden gelir miydi, o da bir başka soru. Akşamları ve haftasonları eşlerimizin çocukla daha çok vakit geçirmesini istiyor olabiliriz, ama ancak az sayıda anne uzun saatlerini alan bir işte çalışmayı seçip çocuğunun bakım sorumluluğunu rahatça eşine bırakabiliyor. Hillary Clinton'un ABD Dışişleri Bakanlığı döneminde bakanlıkta üst düzey bir görev verdiği, ancak bu görevinden oğlunun yaşadığı sorunlar yüzünden ayrılmak zorunda kalan akademisyen Anne Marie Slaughter, 2012 yılında *The Atlantic*'te yayımlanan "Kadınlar neden hala her şeye sahip olamıyorlar?" başlıklı makalesinde, kadınların değer sisteminin erkeklerinkinden farklı olduğunu yazıyor:

Kadınların kocaları ya da partnerleri ebeveynlik yükünü eşit şekilde (ya da daha fazla) sırtlandığı sürece güçlü kariyerlere sahip olabilecekleri önermesi, kadınların, partnerleri

çocuklarının yanında olduğu sürece çocuklarından erkeklerin yaptığı gibi rahatça uzak kalabilecekleri varsayımına dayanıyor. Benim tecrübeme göre bu doğru değil.

Burada önyargı mayınlarıyla dolu, tehlikeli bir alana giriyorum. Ancak yıllar süren konuşmalar ve gözlemler sonucu kadınların ve erkeklerin, evdeki yokluklarının çocuklarına zarar verdiğini, ya da varlıklarının yardımcı olabileceğini anladıklarında çok farklı tepki verdikleri sonucuna vardım. Babaların çocuklarını annelerden daha az sevdiklerine inanmıyorum, ama erkekler aileleri pahasına işlerini seçmeye daha yatkın, kadınlar ise işleri pahasına ailelerini seçiyorlar.

Bu seçimi tabii ki pek çok faktör etkiliyor. Erkekler hala ailedeki esas görevlerinin eve ekmek getirmek olduğuna inanacak şekilde koşullanıyor, kadınlar ise ailedeki esas görevlerinin bakım sağlamak olduğuna inanacak şekilde. Ama bundan daha fazlası da olabilir. Senatör Jeanne Shaheen'e çocuklarım ve işim arasındaki seçimimi anlattığımda, tam olarak hissettiğim şeyi dile getirdi: "Aslında bir seçim yok." Toplumsal beklentilerden değil, annelerin derinden hissettiği bir zorunluluktan bahsediyordu, öyle derinden ki aslında "seçim," bir refleksten ibaret.

Anne Marie Slaughter'a göre bu durumda kurumsal ve toplumsal hayatı kadınların ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemek gerekiyor. Erkeklerden hiçbir biyolojik farkımız ve farklı ihtiyaçlarımız yokmuş gibi yapmaktan ve pek çok durumda bu rekabetin bizi mutlu etmediğini ve sürdürülebilir olmadığını anlayarak oyundan çekilmektense, farklı ihtiyaçlarımız olduğunu kabul edip kurumsal ve toplumsal hayatı bu ihtiyaçlar doğrultusunda dönüştürmeye çalışmak feminizmin bundan sonraki adımı olabilir. Kurumsal hayatta esnek çalışma koşulları ve esnek çalışmanın dezavantaj oluşturmaya-cağı bir kurumsal kültür, işyerinde açılacak kreşler, toplumsal hayatta ise örneğin okul saatlerini iş saatlerine uyduran düzenlemeler hayatımızı çok kolaylaştırabilir. Kadınların birbirlerini eleştirmeyi ve ötekileştirmeyi bırakıp bu yönde işbirliği yapmaları çok önemli. Özellikle şirketlerde üst düzeylere ulaşmış kadınların öncülük yapmaları ve hemcinslerine destek olmaları çok önemli. Harari'nin bahsettiği işbirliği becerisi burada önem kazanıyor.

Bu mücadelenin başarılı olabilmesi için, ailenin kariyerden daha önemsiz olduğu yolundaki varsayımların da değişmesi gerekiyor. Kadınlar ve erkekler biyolojik olarak farklı olabilir, ama bu birinin, diğerinden daha üstün olduğu anlamına gelmez. Birinin önem verdiği şeyin, diğerinden daha önemsiz olduğu anlamına da gelmez. Ailemize ayırmak istediğimiz zamanı "zayıflık," işimize ayırmak istediğimiz zamanı ise "ihnet" olarak görmemeyi, en başta biz kadınların başarması gerekiyor. Bunu başarırız evde de, işte de kendi ihtiyaçlarımıza daha uygun bir düzen kurmak için mücadele edebileceğiz. Bundan sonraki amacımız belki de bu olmalı: Kendimizi evde de, işte de yetersiz hissetmektense, evde de, işte de bizi mutlu edecek bir düzen kurmaya çalışmak.

Kreşte ilk gün

Bahar Dölen Eşin, *bahar.esin@yahoo.com*

Bugüne kadar çeşitli kreş hikayelerine tanıklık etmişliğim vardır. Genelde de hep aynı girizgahla başlanır bu konu anlatılmaya: Huzura ve rahata kavuşmana sayılı adımlar kaldı... Kendimi, bu söylemin gerçekliğine o kadar hazırlamışım ki, kreşin ilk günü ayaklarım adeta hayallerin sarhoşluğundan yerden kesilmişti, günün sonunda ise bir anda patlayan balonun parçacıklarının etrafa umarsızca saçılışına tanıklık ettim.

Kızım doğalı on altı ay oldu. Bu on altı aya ne gözyaşları, ne isyan feryadları, ne gü-lücükler sığdırdık en candanından... Zor zamanlar oldu elbet, annesiz ve babasız bir ortamda, yabancı bir ülkede, yeni doğmuş bir bebekle, onun dilinden, onun gönlünden konuşmaya çalışmak. Çoğu zamanlar iletişimsizliğimizin kurbanı olduk, aynı dili ko-nuşamamaktan. Birbirimizi tanımaya ve birbirimize alışmaya çalıştığımız bu dönemde, bir anda en iyi sırdaşlar oluverdik karşılıklı. Her ne kadar insanın gözünde çocuğu büyümese de, ben gördüm ki aslında bebekler de büyüyüyorlar. Bir gün geliyor anlıyorsunuz ki, aslında o küçük bebek, sadece sizin sunduklarınızla aslında arzuladığı sevinç noktasına ulaşamıyor. Şu bir gerçek ki, iki yaşına kadar tek başına kendini oya-layan ve oyun oynayan; kendini hayal aleminin derinliklerine bırakan küçük melekler, iki yaşlarına yaklaştıkları dönem itibariyle, etrafında başka yaşitlar görmek, onlarla paylaşma duygusunu tatmak istiyor. İşte bu vesile ile, biz de miniğimizi kreşe yazdırdık ve ona, arzu ettiği eğlencenin kapısını aralamanın verdiği mutlulukla, onun mutlulu-ğunun üstüne kendi mutluluğumuzu kattık, ne de olsa onun için iyi bir şey yaptığımızı düşünüyorduk. Ona, daha minicikken, birey olmanın kapılarını aralıyorduk. Kreşin ilk gününü sabırsızlıkla çektik.

Meğer “kreşte ilk gün” denen bir şey varmış, aslında anneler arasında pek de dile getirilmeyen ya da dile getirilmek istenmeyen... Sebebini ise, durumun üzücülüğünden ziyade, sarsıcılığına bağlıyorum. Anne olarak, çifte sarsıntı yaşayıp, çifte kavruluyor insan. Önce kendi içi, sonra çocuğu adına yine kendi içi. Bugün bu duyguyu tatmış oldum, hem de en katıksız haliyle.

Sabah saatlerinde beş anne ve çocukları ile ilk tanışma gerçekleşti. Herkeste yüzler gülüyor. Anneler sosyalleşmenin şevkiyle mutlu gülcükler saçıp duruyor. Ta ki, öğ-retmenlerden, annelerin daha geri planda kalması rica edilene kadar. Elbet her çocuk, annesi yanından azıcık uzaklaştığında farklı tepki veriyor. Ama bir tepki var ki içlerinde, işte o benim için en üzücü olanı oldu bugün. Hiç ses çıkartmadan, içli içli ağlamak nedir gözleri kapalı, bilir misiniz? İşte bugün gördüğüm bu sahne karşısında, gerçekten

canım acıdı. O içli ağlayanın kendi çocuğum olduğunu gördüğüm ve olayın gerçekliğinin farkına vardığım o saniye var ya, işte o an canım iki kat acıdı. Meğer kreşe alışması gerekenler, sadece bebekler ya da çocuklar değilmiş. Bunu anladım. Kreş yöneticileri hep der ki: “Her çocuğun kreşe alışma süreci farklıdır.” Meğer bu bilgi ne kadar da eksik bir bilgi imiş, bunu gördüm. Her bebek ya da çocuk kadar, her annenin de kreşe alışma süreci varmış, bugüne kadar bana hiç dile getirilmemiş olan...

Evet, bugün ilk kreş günümüzdü, günlerdir endişeyle geri saydığım. Kreş kararını aldığım o gün ne kadar mutlu idiysem, kreşin başlamasına son on gün kala da, o ilk verdiğim kararı tekrar tekrar beyin süzgecimden geçirip gitgide mutsuz oldum durdum. Ve sonunda, kaçamayacağım o gün geldi çattı. Akabinde şunu gördüm: Sadece çocuklar değil, daha önce görmedikleri simalara ve oyuncaklara alışması gerekenler. Aynı zamanda annelerin de etraftaki tüm bilinmeyenleri keşfetmesi gerekiyor. Hele ki bir de, yabancı bir ülkede yabancı standartlarla karşı karşıya iseniz, klasik Türk mantalitesine çok uzaklardan el sallıyorsunuz.

Bugün kafam çok karışık, bugün hislerim çok karışık... Bugün gönül gözüm, yaşadıklarımın şaşkınlığı ile bir parça sarsık. Yarın yeni bir gün, herşeyin daha kolay geçeceğini ümit ettiğim. Geçmese de sorun değil, ben bu sürecin zorluğunu daha şimdiden kabul ettim. Evet, huzura ve rahata kavuşmamıza sayılı adımlar kaldı ve ben belki de ilk defa, kreş dönüşü kızımınla beraber başbaşa evde olmaktan bu kadar huzur aldım.

Türkiye'nin haberdar olmadığı bir boykot

Okan Doğan, okando@yandex.com

Çizim: Elif Mercan

Lizbon, Erivan, Locarno, Tiflis, Ohri, Essen... Birkaçı Google'lanmaya şayan bu şehirler, dünyaca ünlü piyanist Evgeny Kissin'in halihazırda duyurulmuş olan konser programında kültür sanatın çok daha olağan şüphelisi şehirlerin arasında kendilerine yer bulabilmişler. Ne yazık ki bu yoğun programda İstanbul bulunmuyor. Dünya şehirlerinin uluslararası müzisyenleri hak ederliklerine göre sıralandıkları bir liste var da İstanbul bu listede bu şehirlerin bile gerisinde mi kalmış peki? Hayır. Genel olarak Türkiye'nin klasik müzik dünyasının kıvrıntılarıyla beslendiği iddia edilebilir; ancak İstanbul tekil organizasyonlarla süperstar icracı ve şefler liginden 1959'da Leonard Bernstein'ı ve New York Filarmoni Orkestrası'nı, 1966'da Arthur Rubinstein'ı, 1967'de Svyatoslav Richter'i ağırlamış bir şehir. Genç yetenek, yükselen değer, "acaba yavaş yavaş devri geçiyor mu" denilen isim ve ferî kaçmış yıldız kategorilerinde misafirleri de eksik olmuyor. Bunların üzerine, darbe, sıkıyönetim, düşük yoğunluklu iç savaş

ya da agresif neoliberal dönüşüm demeden kesintisiz devam ederek 2016'da 44.sünü idrak etmiş bir klasik müzik festivali de var. Festival bu süreçte çok sayıda müzisyeni (Menuhin, Svetlanov, Oystrakh, Bell, Gilels, Maisky, Muti, Boulez, Gergiev, Wang...) memleketeye getirmiş. Fakat dediğim gibi, Kissin'in ajandasında İstanbul yok, hiç olmadı ve olmayacak. Çünkü Kissin Türkiye'de çalmayı reddediyor.

Ekim ayı içerisinde 45 yaşına basacak olan Moskova doğumlu piyanist, uluslararası şöhreti çok küçükken buldu. Öyle ki, 12-13 yaşında (1984) yaptığı Chopin piyano konçertoları kaydının Youtube videosu, başlığında Sovyetler Birliği'nde "çocuk işçiliği" sorununa dikkat çekiyor! 1980'lerin kalanında, videoları kapalı toplum çocuğu kazuletliliğiyle dolup taşan birkaç Japonya sergüzeşti, 1988'de Karajan tarafından keşfedilme, 1990'da BBC Prom'ları, Amerika sifatahi derken 1990'ların ortalarına doğru Kissin, tanıyanların bugün tanıyıp bildiği Kissin'e dönüşmüştü bile.

Bütün bunlar olurken Kissin belki de dünya üzerinde şöhretine kıyasla, şöhretini borçlu olduğu alan dışında, özel hayatında ne yapıp ettiğine, nasıl bir insan olduğuna dair en az şey bilinen insanlardan biriydi. 1990'larda Batı gazetelerinde Kissin hakkında yazılan yazılara baktığımızda piyaniste dair müzik dışı ana muammanın, ailesiyle ve ilk ve tek öğretmeni Anna Pavlovna Kantor'la yaşamayı sürdürmesi olduğu görürüz --ki yazarlar onunla da sanatının gidişatıyla ilgilendikleri için ilgilenirler. 2000'lerde ise Kissin nasıl biri olduğuna, hayatı ve dünyayı nasıl görüp tecrübe ettiğine dair kendinden daha çok gizler vermeye başladı. Heybeden ilk Yahudi kimliğinin hayatındaki yeri ve önemi çıktı; onun yanında, kişiliğinin kurucu unsurlarından biri olarak koyu bir komünizm/Sovyetler Birliği karşıtlığı da görülüyordu ki, son on yıl zarfında daha açık ifade etmeye başladığı İsrail desteği, bu iki görüşünü birbirine teyledi: 2009'un son günlerinde BBC'ye yazdığı açık mektupta, kuruluşu İsrail'e karşı "Devr-i Sovyet'teki anti-Siyonist propagandayı" hatırlatır derecede önyargılı olmakla suçluyordu. Hayranlarının kurduğu internet sitesinde yayınlanan, ismi belirtilmeyen gizemli bir kadına yazdığı duygu yoğunluğu yüksek başka bir mektupta ise "bu meselede Arapların tarafını tutanlar benim ve halkımın mutlak düşmanlarıdır" der. Bu politik hattın doğal sonucu, 2013 sonlarında aldığı İsrail vatandaşlığıdır.

Kissin'in Türkiye boykotu ve esbab-ı mucibesi de bu düşünce açılımı kapsamında öğrenildi klasik müzik dünyası tarafından. Piyanist Eylül 2012'de konser vermek üzere bulunduğu Erivan'da düzenlenen basın toplantısında, Ermeni Soykırımını tanımadığı için Türkiye'de (ve kızıl bayraklar altında doğup büyümüş olduğu için Çin'de!) konser vermediğini açıkladı. Nisan 2015'te yeniden Erivan'a gittiğinde hem soykırım anıtını ziyaret etti, hem de sanat camiasının diğer tanınmış simalarına da bu boykota katılma çağrısı yapmaktan memnuniyet duyacağını ifade etti. 2015 Mayıs'ında Carnegie Hall'da Ermeni Soykırımının 100. yılı anısına verilen bir konserde sahne aldı ve aynı yılın Aralık ayında aynı salonda gerçekleşen Yidiş şiir dinletisi öncesi *The New York Times*'a verdiği mülakatta da Türkiye boykotunu sebebiyle beraber yeniden vurgulama ihtiyacı duydu.

"Böyle ülkelerin insanları, bazı müzisyenlerin, idarecilerinin yaptıklarından duydukları

rahatsızlık sebebiyle ülkelerinde çalmayı reddettiğini öğrenirse, bunun zeki insanların farkındalığını artıracığına inanıyorum” diyordu Kissin. Ancak düşündüğü gibi olmadı; çünkü Kissin’in bu açıklamalarından kimsenin haberi olmadı. Malum, Türkiye’deki klasik müzik takipçileri medya organlarını böyle bir açıklama ile ilgilenme, onu haberleştirme zorunluluğuna itecek kadar kalabalık değil. Bu küçük kapalı evrenin amiral gemisi niteliğindeki haber organları ise bu açıklamaları görmemiş benziyorlar. (Son derece spekülatif olmakla beraber, ilgili camianın genel siyasi yönelimleri göz önüne getirildiğinde, böylesi bir çağrıyı görmezden gelmeyi tercih ettiklerini düşünmek de olası.) Google aramalarında bu konuyla ilgili Türkçe yazılmış bir habere rastlanmıyor. Öyle veya böyle, Kissin’in kendini ifade etme çabası, belki kendisini dikkatle takip eden bir avuç Türkiyeli müziksever hariç kimse tarafından bilinmedi, önemsenmedi.

Bilseydi neler olacağı, ilginç bir konu. Türkiye’nin Ermeni meselesindeki politikalarını ya da genel olarak dış politikalarını çekip çevirenler açısından Evgeny Kissin’in Türkiye’de konser vermesi ile vermemesi arasında herhalde hiçbir fark yoktur. Boykotu tetikleyen konu Türkiye’nin siyasi fay hatlarının tam orta yerinde uzandığından, Türkiye bu konuda Nisan’dan Nisan’a çok daha “büyük oynuyor”: uçak ihalelerinin, koca diplomatik misyonların gidip geldiği bir kumar masasında az ünlü bir yabancı müzisyenin tutumundan kaynaklanacak itibar kaybı veya kazancı doğal olarak kimsenin umuru olmayacaktır. Kissin’in kafasındaki “insanlar bilgilendir – insanlar karar alıcıları baskı altına alır – karar alıcılar politikaları değiştirir” şeklindeki kitabı şema da Türkiye’de (ya da gerçek insanlarla gerçek karar alıcıların söz konusu olduğu pek çok başka durumda) pek işleyecek gibi görünmüyor. Politikaları belirleyen etmenler sıralamasında kamuoyu baskısı (mevcut olduğunu düşünsek bile) üst sıralara nadiren çıkıyor. 1980’lerde Apartheid rejimine karşı dünya çapında girilen kültürel boykot ve bağlantılı olarak dünya kamuoyunun rengi çok etkili olmuştu; ancak onyıllarca süren bir mücadelenin başka pek çok alandaki yaptırımlarla desteklenmiş karmaşık yapısı içinde kültürel boykotun (hatta belki de Güney Afrika’nın içinde olup bitenlere kıyasla dışsal baskıların tamamının) sonuçtaki gerçek etkisini tespit etmek doğal olarak son derece güç.

Kültürel boykotlar için amaçlanan etkiyi yaratmaktan aciz kalmanın ötesinde, çok daha kötü bir ihtimal daha var; o da boykotların abartılı karşı tepkileri doğurma riski taşınması. Dünyanın geri kalanından farklı düşündüğü veya farklı eylediği için bir ülkeyi dünyanın geri kalanının düşünce ve eylemlerinden mahrum bırakmanın, söz konusu izolasyonu katlayan bir tarafı var. Hele de ülke o farklılığına varoluşsal bir anlam atfediyorsa ve ülkenin dünyanın geri kalanından ayrılan anlam dünyasında öyle veya böyle hâlâ deniz tam olarak bitmemişse, insanların inatçı bir gururla anlamlarına sarılması şaşırtıcı bir sonuç olmayacaktır. Klasik müziğin Türkiye içinde pek önemli bir şey olduğunu ve Kissin’in boykotunun duyulduğunu hayal edelim: televizyonlardaki tartışma programlarında Rusya, Birleşik Krallık, İsrail, Ermenistan dörtgeninden estirilen kompto teorilerini; sokaklarda aşırı kabarık saçlı peruk ve siyah ceket giydirilmiş vitrin mankeni parçalama ayinlerini; yedi düvele inat ayrı bir sevildikçe sevilen yerli piyanistleri siz de gözlerinizin önüne getirebiliyor musunuz?

Kültürel boykotlar hakkında hükme varırken belki 2015'te İngiliz *The Guardian* gazetesinde çıkan İsrail'e yönelik kültürel boykot çağrısına muhalefeten aynı gazetede yayınlanan ve imzacıları arasında yazar JK Rowling, aktivist Mecit Navaz ve –ilginçtir– Evgeny Kissin'in de bulunduğu “İsrail'e kültürel boykot değil kültür köprüleri gerek” mektubuna kulak vermek de gerekebilir:

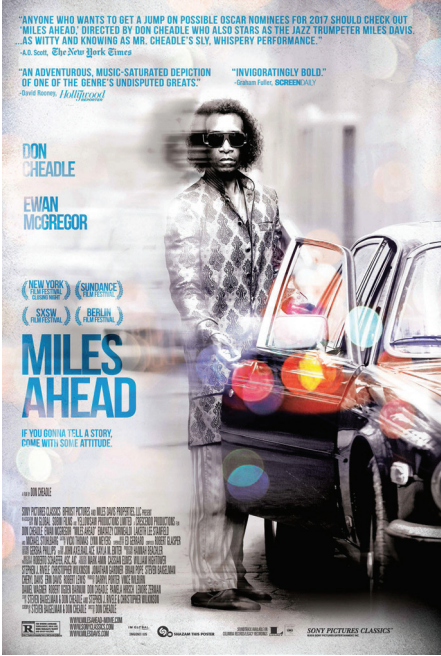
Kültürel ve kreatif camiada İsrail ve Filistinliler hakkında diyalogu teşvik etme ve geliştirme arayışında olacağız. İsrail hükümetinin politikaları üzerinde mutabık olmasak da hepimiz barış içinde bir arada yaşam arzusunu paylaşıyoruz.

İsrail'i bir kenara ayıran kültürel boykotlar bölücü ve ayrımcıdır ve barışa katkı sağlamayacaklardır. Açık diyalog ve etkileşim, anlaşma ve karşılıklı kabulü genişletir ve çatışmanın çözümüne de bu anlaşma ve kabul yoluyla ulaşılabilir.

Son olarak Kissin'in tutumundan ötürü kendisini Türkiye'de izleyemeyen müzikseverlere geelim: gerçekten bu mahrumiyete hapsolmuş durumda kaç kişi var? Kissin Türkiye'de konser verecek olsa bu, hangi kültür sanat kuruluşlarının örgütlemesiyle, hangi performans sanatları merkezinde gerçekleşir? Bilet fiyatları kaç yüz liralara kadar çıkar? Bu biletleri kimler alabilir? Kaçı beynelmilel vatandaşlarımızdandır da Kissin'i aslında Verbier'de, Londra'da, Boston'da izlemişlerdir veya izleyebilirler? İşte bu hayali konserde ancak tavan arasına yakın koltuklardan zor bela bilet alabilmiş, ışıkların kapanıp Kissin'in sahnenin köşesinde belireceği ve ön kategorilerdeki tek tük kalmış boş koltuklara doğru bir hücum başlatacakları anı iple çeken gençler, öğrenciler var ki; ben bütün bu hikayede esas bedeli ödeyenlerin bu kişiler olduğunu sanıyor ve onları sevgiyle, sempatiyle düşünüyorum.

Bir kitap, bir film, birçok Miles Davis

Canan Gündüz, canangunduz@gmail.com

Sıradanlaşan popüler müzik ve film piyasasından sıkılmışken, caz müziğinin kült isimlerinden Miles Davis'i, doğumunun 90. yılında, biyografik film "Miles Ahead" aracılığı ile anmak nasıl da güzel oldu! Davis'i canlandıran ve aynı zamanda yönetmen koltuğundaki Don Cheadle, film için yıllarca hem trompet çalışarak, hem de Miles Davis'i inceleyerek çok başarılı bir performans sergilemiş. Filmin yarı-kurgusal olması ve Davis'in müzik kariyerine ara verip, türlü sorunlarıyla inzivaya çekildiği bir dönemi yansıtıyor olması ise pek çok eleştirinin hedefi olmuş. Miles Davis'in otobiyografik romanında da bu döneme çok kısa değinilmektedir.

Adını 1957 yılında çıkan albümden alan Miles Ahead, *Rolling Stones* dergisi için çarpıcı bir röportaj yapmak amacıyla Davis'in dünyasına zorla girmeye çalışan bir muhabir (Ewan McGregor) ile Davis'in kısa bir süredeki aksiyon dolu maceralarını aktarı-

yor. Yolları plak şirketlerinden, gangsterlere ve uyuşturucu satıcılarına kadar uzanıyor. Flashback'ler ile Davis'in müziğinden ve duygusal geçmişinden anılara da sık geçişler yapıpı usulca tekrar mevcut zamana bağlanılıyor. Miles Davis için bir sahnede bir araya gelen Esperalda Spalding ve Herbie Hancock gibi isimlerin canlı performansını film aracılığıyla izlemek ve dinlemek bile büyük bir keyif. Diğer yandan; Miles Davis'i, 1945 sonrası Amerika'yı, cazın en parlak dönemlerini, birlikte çalıştığı müzisyenleri, dahil olduğu müzik gruplarını birinci ağızdan dinlemek ve tanımak için Davis'in otobiyografik romanını şiddetle tavsiye ederim. Miles Davis, sıradışı karakteri ve müziğiyle yakından tanınmayı hak etmektedir.

Güney Afrika'nın geleneksel müziğinin ve kiliselerin esintisiyle genelde alaylı zenci müzisyenler tarafından icra edilen cazda, Miles Davis bir ezberbozan olmuştur. Diş

hekimini olan babası, hayatının her döneminde kendisine maddi ve manevi destek sağlamıştır. Louisiana’da çocukluk yaşından itibaren müzik dersleri almış, Juilliard Müzik Okulu’na girmiş ancak caz kulüplerindeki müzisyenlerden daha çok şeyi daha kısa zamanda öğreniyor olması nedeniyle devam etmemiştir. İdollerini olan Dizzy Gillespie ve Charlie Parker’ı bulmak için eyaletleri, sokakları, kulüpleri aylarca dolaşmıştır. Siyah müzisyenlerinin çoğunun müzik teorisine dair hiçbir şey bilmemelerine şaşırarak beraber, kendisi Stravinski, Prokofyev gibi klasik müzisyenlerden de beslenmiştir. “Bilgi özgürlük, cehalet ise köleliktir; insanların özgürlüğe bu kadar yakın olup ondan yararlanmamaları inanılır gibi değil” demiştir. Dizzy Gillespie’nin ve Louis Armstrong’un sahnedeki neşeli hallerini beyazları eğlendirmeye yönelik popülist tavırlar olarak yorumlayarak bu davranış biçiminden kaçınmıştır ama beyazlara tavrı da takınmamıştır. Hatta pek çok albümünde beraber çalıştığı aranjör Gil Evans’in müzik zekasına hayrandır ve en yakın dostudur. Boris Vian ile iyi arkadaştır. Bir konser için gittiği Paris’te tanıştığı Juliette Greco da ilk aşkıdır ve Paris’ten ayrılınca depresyona girmesine ve uyuşturucu bağımlılığının başlamasına neden olmuştur. Müzikte hep kendi sesini bulmaya çalışmıştır, “Müzikte sessizlik, çaldığım notadan daha önemlidir” demiştir. Bebop ve Cool Jazz’in öncüsü olmuştur ancak bir tarzda başarı yakalayıp kendini tekrar edip durmaktan kaçınmıştır. Yeniliklere ve değişime açık müziğiyle fusion’a ve rock müziğine de ilham kaynağı olmuştur. Jimi Hendrix’i ve Prince’i çok takdir etmiştir. Çoğumuzun adını bile duymadığımız, kendi köşesinde müziğini çalmakla yetinen ya da uyuşturucu bağımlılıkları nedeniyle dünyadan genç yaşta, adını duyurmadan göç eden pek çok yetenekli müzisyeni de anmayı ihmal etmemiştir romanında Davis. Her müzisyenden kişisel anlamda haz etmemiş olsa da herkesten müzikal anlamda pek çok şey öğrenmiştir. Charles Mingus’un sinir olduğu ani akor değişimlerinden de, zor karakter Charlie Bird Parker’ın parçada nerede olduğunu unutturan yaratıcı, uzun doğaçlamalarından da, Thelonious Monk’un bestelerinden de kendisine gerekli olanı kaydetmiş ve kendince geliştirmiştir. Birkaç film müziği yapmıştır. Dış görünüşüne her zaman önem vermiş ve sahneye hep şık bir takım elbiseyle çıkmıştır. Boksaya başlayarak eroin bağımlılığından kurtulmuştur. Orak hücreli anemi hastalığının kalçasındaki etkileri nedeniyle ameliyat olmasına rağmen ağrıları dinmemiştir. Bağımlılığı, sadakatsizliği ve sanrıları nedeniyle eziyet ettiği büyük aşklarından Francis Taylor’a iyi bir eş olamamıştır ve ilişkileri filme de konu olmuştur.

Bu yazı dahilinde romanı özetlemek ya da Miles Davis’i anlatmak gibi bir hedefim olmadığı gibi böyle bir yetkinliğe sahip de değilim zaten. Kendisinin de “Eğer dediğim her şeyi anlarsaydınız, ben olurduyuz” diye bir sözü de mevcuttur. Ama müziği ile de hayatıyla da ilham verici bulduğum Miles Davis’i, her yerde bulabileceğiniz diskografisi dışında özel kılan detaylarıyla yansıtarak caz misyonerliği yapmakta bir sakınca görmüyorum. Arka fonda Solea çalarken bir yaz ve yazı daha bitiyordu. So what!

Şimdiki zamandan ya da kıyısından

Canan Gündüz, *canangunduz@zaz@gmail.com*

Plaza insanları öğle saatlerinde tüm kibirli şıklıklarıyla butik restoranları hınca hınç dolduruyordu. Bir masada birbirini tanımayan ve aslında tanışmak istese bile bunun için bir hamle yapmayı çok aşağılayıcı bulan insanlar, çadırda iftara gitmiş havasında dipdibe gösterişli yemeklerini yemektedirler. Çadırın ambiyansındaki samimiyetten ve dayanışmadan ise eser yoktu. Arkadaşı iyice gecikmişti. “En az 30 dakika” dedi içinden. Gerçi yan masanın suflesi geldiğine göre 40 dakika bile olmuş olabilirdi. Boyacı çocuk dördüncü kişiye geçmişti, demek beş dakika civarı sürüyordu bir çifti boyaması. Yolculuklarda kaçırmadığı, yol kenarındaki mavi tabelaları hatırladı birden ve tetiklediği matematiği. 80 km yazdığını hayal etti. 80 km/saat hızla bir saatte gideceği yolu 100 km/saat hızla kaç dakikada gideceğimizi bir çırpıda hesaplayamamanın sinir bozuculuğu geldi birden aklına. “Hesaba göre bir saatten az ama İstanbul trafiği ne zaman hangi hesaba uymuş ki?” diye geçirdi aklından, kendi kendisine muhalefet yapar halde. Ortaya atılan bir tezi çürütmeye aday akıllıca bir fikir ortaya atarken takındığı jest ve mimikleri yaparken buldu kendini: baş dik, çene sağ yukarı yönelmiş, kaşlar yukarı kalkmış, gözler hafif devrik. Tam da bu sırada masanın başına elindeki tepsiyle gelmiş, ayakta durmakta olan adamla göz göze geldi. Hiç yer kalmamış olduğu için kendisiyle aynı masada oturup oturamayacağını soruyordu. “Buyrun, birazdan kalkacağım ben zaten” dedi. Adam kızın karşısına oturdu. Boşları toplayan garson kızın kahvesine bir hamle yaptı, kız “devam ediyorum” dedi. Adam 30’lu yaşlarda ve gergin görünüyordu. Muhtemelen 40’lı yaşlarda da gergin, 50’li yaşlarda ise zengin ve relaks olmak vardı aklında. Takım elbisesinin ceketini sandalyeye astı. Hızla kahvesini yudumlayıp, bir yandan sandviçi bıçakla küçük parçalara ayırıyordu. Ellerini pantolonunun ceplerine götürerek cep telefonunu aramaya başladı adam ve ceketinin cebine yönelmeye üşenerek gözlerini kızın saatine yöneltti. Kaşları çatık, kafası karışık bir şekilde “Saatiniz 8’i gösteriyor” dedi. “Evet” dedi kız. “Pili bitmiş herhalde”. “Hiç pil takmadım ki”. “Hmm. Aksesuar olarak mı kullanıyorsunuz?”. “Yoo, saate bakmak için”. “Ama doğru saati göstermiyor ki!” dedi adam sesini inceltip alaycı bir gülüş atarak. “Niye ki? Bugün benim için en doğru saat 8. Yarını bilemem” dedi kız. Adam elleri kulaklarının yanına gelecek şekilde kollarını havaya kaldırarak “Peki, teslim oluyorum” dedi ve sonrasında kahvesinden bir yudum aldı. Yabancı bir film sahnesi olsaydı, altyazıda “Çattık deliye!” yazabilirdi diye düşündü kız. Sonrasında biten filmin jeneriğinin adamın yüzü ve beyaz gömleği üzerinden aktığını hayal etti. Yönetmen kendisi olacaktı. Oyuncuların da kendisi, adam, garson, kahve ve saat olduğunu düşünerek bir yandan gözü adama (ve hayali jeneriğe) dalmış halde kendi kendine gülümsedi. Adamın şaşkın bakışlarını fark

edince utanarak silkindi ve bir şeyler yapması gerektiğini düşündü. Adamın gömleğinin cebini işaret ederek tükenmez kalemını rica etti ve avcunun içine büyük harflerle “PİL!” yazdı. Adam arkaya dönüp ceketinin iç cebinden telefonunu çıkardı, saate baktı. Tabaktaki son lokmasını da ağzına attıktan sonra ayağa kalkıp bir yandan ceketini giyerken bir eliyle ağzını kapatıp diğer eliyle selam verdi ve kıza “Hoşçakal!” dedi. Kız kalemi uzatmak için yeltendi ama adam kendisinde kalabileceğini söyledi. Kız kaleme alıcı gözle şöyle bir baktı ve yazıları okumak için başını da kalemi de efordan esirgemedi anlaşılmazca yana eğdi. “Yılmaz Hukuk Bürosu” yazmaktaydı. Adaletin yılmayan savunucusu adamın saatinin olmamasını garipsedi. 20 yıl sonra çok zengin olması için insana güven veren böyle stratejik hamleleri atlamaması gerekirdi. Kendi saatine baktı, 8’i 5 geçiyordu. Saat çalışıyordu ama kendi farklı ritminde. Saatine bakarken muzip bir gülümseme belirdi suratında. Adam ile yapabileceği potansiyel diğer diyaloglar geçiyordu aklından. “Dün akşam 8’de akşam yemeğinde erkek arkadaşımın evlenme teklifi aldım ve dünya benim için o saatte durdu” bir senaryo olabilirdi. Yüzüğünün olmaması diyalogu zorlar ve klişelere iterdi gerçi. “Miro’ya yemeğini verdikten sonra onu hep bu saatte yürüyüşe çıkarırdım. Taa ki...” gibi devam edebilecek bir senaryo da fazla üzücü kaçardı. Masaya bir gölge düştü. Garsonun geldiğini düşünerek elindeki karton bardağı uzatmaya yelteniyordu ki, arkadaşının geldiğini gördü. Adamdan boşalan sandalyeye oturdu arkadaşı terlemiş ve yorgun bir halde. “Nerde kaldın kızım? Burda sıkıntıdan bir adamı harcadım, üstü ile de fantezi dünyasına kombine bilet aldım” dedi kız. “Sorma, otobüsten erken inmem gerekti”. “Kitaplar nerede?”. “Onu da otobüsteki çocuğa vermek zorunda kaldım”. “İnan, garip hikayenin detaylarını öğrenmeyi çok isterdim ama şu anda yan masadan gelen Poison ve Alien karışımı benzeri hacı yağına batırılmış haşere ilacı gibi insanı boğan koku beynimi uyuşturduğu için burdan kalkmaktan başka bir şeyi düşünemez haldeyim”. “Hadi kalkalım madem” dedi arkadaşı. Ayağa kalkıp kafenin çıkışına doğru yürümeye başladılar. “Yazları sadece çiçek kokularına izin verilmeli” dedi kız. “Ayağına iki gram bakım yapmayan kadınlar da açık ayakkabı giymemeli” diye ekledi arkadaşı. “Tabii, o da var. Erkeklerin yarasa kollu atlet olayı da var ayrıca bahsedeceğim. Ama önce şu saatçiye bir uğrasak ya, pil değiştireceğim” dedi kız. Saatçinin kapısından içeri girince elektronik zil çaldı ve iç odadan çıkan adam, ağızlarına yakışmamakla beraber raconu bozmamak için “hayırlı işleer” demekte olan iki sevimli kızı buyur etti. Kızın uzattığı saat 8’i çeyrek geçmekteydi. “Saatin kaç göstermesini istersin?” diye sordu iç odadan çıkan adam.

(Hikaye, *de/da*’nın ilk sayısındaki “Otobüste hanfendi, sokakta rezil” başlıklı hikayenin devamı niteliğindedir.)

Zengin süt

Hakan Keskin, *hkeskenus@gmail.com*

Dört parmağıyla bastırarak aynanın üzerindeki buharı sildi. Karşısında beliren yüze sanki başka birisinin yüzüymüşçesine alıcı gözüyle baktı. Bu büyük günün hakkını verecek şekilde hazır ve de nazır olmasını istiyordu her bir mimiğinin. Yeri geldi mi şaşırarak yeri geldi mi üzülecek, espriyi sezince dişlerini sahaya sürecektir ve olur da bir öpüşme durumu olursa dudaklar kendilerini siper edecekti.

“Ayık olacaksın Kaan, ayık olacaksın aslanım.” diye kendisini tembihledi.

Bir bahçıvanın zengin bir ev sahibinin bahçesindeki ithal bodur ağaçları traşladığı gibi sakini ve pür dikkat traş etti sakalını bıyığını. Köse bir insan için yersiz bir özen gibi görülse de bugün için yeterince temkinli olmak diye bir şey yoktu onun için.

Normal şartlar altında evde en azından üç dört gün daha yetebilecek dış macununa yüz vermeden hemen çamaşır makinesinin üzerinde duran kutusu açılmamış yeni macuna sarıldı. Hepi topu altı metrekaare olan bu banyoya bu makineyi sokana kadar canları çıkmıştı ev arkadaşlarıyla birlikte. Spotçu adamın yemin billahlar etmesine rağmen tam oturmamıştı yine de klozetle kapının arasına ve her tuvaletini yapan bacaklarını açıp makineyi bacak arasına alarak işini görmek zorunda kalmıştı. En azından yurttaki ortak çamaşır makinelerinden kurtuldukları diye düşündükleri için çok umursamamışlardı bu sorunu. Sonra da ev ahalisi tamamen alışmıştı banyodaki geometri fakiri eşya konuşlandırmasına.

Dişlerini fırçaladıktan sonra burun deliklerini incelemeye koyuldu. Buhar biraz olsun dağılmış, ayna iyice netleşmişti. Ayna netleşip karşısındakinin düpedüz kendisi olduğunu görünce biraz tedirgin olmuştu.

“Ulan bu yüzle de ne kadar uğraşırsam uğraşayım bir yere kadar. Malzeme belli sonuçta.” diye adeta eve gelen ustanın kendisinden bir önceki ustanın yaptığı tamiri beğenmediği gibi eleştirdi kendini.

Burun deliklerinden sonra kaşlarına baktı. İnce tüylü olmasına rağmen hazır eline cımbızı almışken ne olur ne olmaz diyerek birkaç kaş kılını da yok yere harcamaktan çekinmedi. Biraz daha devam ederse Keloğlan'ı canlandıran Rüştü Asyalı'ya dönüşeceğini fark edip banyodan çıktı.

Banyodan çıkarken aynı anda kapıya ev arkadaşı Birol hücum etti.

“Abicim boşuna uğraşıyorsun sendeki cebanetlik yıkanmakla geçmez.” diye söylenerek

tuvalete daldı ve kapıyı kapadı. İçerisinin sıcaklığıyla ilgili birkaç küfür daha savurduysa da ne dediği tam anlaşılmadı.

Odasını bir an için gariptedi. Yatağını toplamış, gereksiz eşyalarını elinden geldiğince katlayıp bez dolabına koymuş, masasının üzerindeki ders notlarını ayırıp artık ihtiyaç duymayacaklarını çöpe atmıştı. Eğer çamaşır makinesini satan spotçunun “Abicim bunun garantisi benim. Kaldı ki bu Alman malı.” diyerek sattığı süpürge çalışsaydı belki de toz bile alabilecekti ama imkanlar el vermemişti. Hızlıca kurulanıp havluyu kapıya astı ve mutfığa geçti.

Mutfak ise kendi kıta sahanlığı içerisinde mavi bayraklı plajlara sahip olup da sintineleri uluslararası sulara boşaltan ülkeler gibi bir vurdumduymazlık içerisindeydi. İçerisinde izmaritler yüzen bira şişeleri, üzerlerinde sigara söndürülmek suretiyle kültüblasına devrılmış çay tabakları, salçalı makarna muharebesinde şehit düşmüş tencere ve tabaklar ve göz alabildiğine bardak... Bir keresinde üç büyük devlet bardak sorunun önüne geçmek için bir araya gelerek her devlete ait özel bir bardak alınması ve her devletin ekseriyetle kendi bardağını kullanmasına karar kılmıştı ama bu esnada kendi odasında uyuyan Erkan Devleti Cumhuriyeti daha ikinci günden itibaren hedef gözetmeksizin diğer devletlerin bardağında kahve içmeye başlayınca bu çaba da sonuçsuz kalmıştı.

Çizim: Pınar Dönmez

Alt dolaplara eğilerek henüz insan sağlığına herhangi bir tehdit oluşturmayacak bir tava bulmaya çalıştı. Arama kurtarma çalışmaları başarılı sonuç verince dolaba yönelerek eldeki malzemelere baktı. Birkaç yumurta, iki büyük domates, Birol'un memleketten getirdiği zeytinler ve çeyrek paket sucuk vardı. Sucuğu pas geçip diğer malzemeleri alarak kahvaltı hazırladı.

Spotçudan çalışma masası vazifesi göreceği düşünülerek satın alınan ve akabinde King ve Batak masası olarak çalışma hayatını devam ettiren masayı salondaki televizyonun karşısına kurdu.

Öğrenci evindeki öğrencilerin hazır yemek kokusunu alabilme kabiliyeti de en az açık denizlerdeki köpekbalıklarının yüzlerce metre ötedeki kan kokusunu alabilme kabiliyetleri kadar belgesel niteliği taşıdığı için önce baygın bakışları ve her daim açık gezdiği ağzıyla çekiç köpekbalığını andıran Birol geldi.

“Oğlum sucuk da vardı biraz ya görmedin mi? diye oturup ekmeği üçe bölüştürdü.

Birol'un hemen peşi sıra kapılardan geçerken boynunu eğen ve bir keresinde gerçekten esnerken ağzının kenarında küçük bir zedelenmeye sebep olan büyük beyaz köpek balığı Erkan sofraya teşrif etti.

“Abi sucuk vardı ya.” dedi.

“Sikecem ama sucuğunuzu yaa! Ulan gören de her gün evde et şöleni var sanacak Allah Allah ya insan bir teşekkür eder bir eyvallah der” diye sitem etti Kaan.

Sucuk yoktu sofrada çünkü o gün ağzının sucuk kokmasını riske edemezdi. Bir anlık oburluğuna yenik düşemezdi. Üçlü başka bir şey konuşmadan kahvaltıya hücum etti. Televizyonda yine tatsız haberler vardı. Bir takım insanlar Kadıköy, Beşiktaş, Taksim gibi yerlere çıkılmaması gerektiğini iddia ediyor başka bir takım insanlarsa çıkıp bu insanları vatan haini ilan ederek herkesi sokaklara çıkmaya davet ediyordu. Ortalık karıştı ama ortalıktakiler bu duruma alıştı. Hayatlarına devam ediyorlardı.

Kahvaltının sonuna gelindiğinde Kaan masadakilere:

“Evet beyler. Tavsiyeleri alayım. Nasıl gireyim konuşmaya?” diye sordu.

Birol'un gözleri Kaan'ın parlayan yüzü karşısında kamaşıyordu.

“Öncelikle teşekkür edebilirsin. Bu seneki zekatını senin gibi bir fakiri mutlu ederek ödediği için Diyanet Başkanlığı ve tüm İslam alemi adına kendisine şükranlarını iletebilirsin,” dedi Birol. Erkan arkasına yaslanarak güldü. Kaan gülmedi.

“Evet ikiniz de şu an nikahımızda şahit olma şansınızı kaybettiniz gençler. Kusura bakmayın etme bulma dünyası.” dedi.

“Nikah da cepte diyorsun yani öyle mi” diye kaşlarını kaldırdı Erkan.

“Tabi ki cepte. Daha bana üzerimdeki tişörtü işaret edip ‘Moloko Vellocet’i biliyor musun? İnanamıyorum Kaan ya ben de Kubrick’i çok severim,’ dediği gün karar verdim. Düğüne sizi çağırırdım ama düğün yapmayız gibime geliyor. Sonuçta çok banal. Bize

gelmez, bana gelir de, Suzan'a gelmez.”

“Mokoko cokoko ne demekmiş peki?” diye güldü Erkan.

“Zengin süt demekmiş. Ekşisözlük'ten baktım. Otomatik Portakal'da mı geçiyormuş ne. Allahın işine bak sen yaa. Annemin Niksar halk pazarından beş liraya aldığı ve benim yıllarca ne yazıyor lan bunun üzerinde diye bir an bile düşünmeden giydiğim tişörtlü tav oldu kız.” O anı tekrar anlatınca bir kere daha yaşadı. Hala uyanamadığı, duş bile almadan çıkıp okula geldiği bir sabah yaşanmıştı bunlar. Daha henüz Maslak kampüsünde öğrencileri bedava kontörle kandırıp hat değiştirtmeye çalışan operatörler standlarını açmamış, kapıda duran güvenlikçiler kimliklere bakmaktan sıkılmamışken yaşanmıştı bu hoş olay. Hep de böyle gudubet halimde denk geliyorum bu kıza diye hayıflanırken yanaşmıştı kendisine Suzan. Sanki her haftasonu yazlığa kaçıp güneşleniyormuş gibi esmer teni, kampüsteki bitki örtüsünü kıskandıran yeşil gözleri ve en yeni salıncaklardan daha yeni salınan saçlarıyla kendisine yaklaşmış ve Moloko Velloce'ti biliyor musun demişti. Bilmiyordu, olsundu. İnsandı sonuçta, öğreniyordu zamanla.

Şakalarla çevirmişti konuyu. Akabinde Facebook'tan eklemiş, arada bir Kubrick filmlerini IMDB'den aratıp filmlerden özlü sözler gönderir olmuştu. Konu konuyu açarken bir kahveye evet demişti Suzan. Eyy entellektüelliğine kurban olduğum Suzan, Niksar çocuğuyuz biz, imkan yoksa bile yaratırız diye günlerce gaza getirmişti kendini Kaan.

Sofra toplanıp bulaşıklar Bulaşık Mezarlığı'na defnedildikten sonra Kaan tekrar dişlerini fırçaladı. Keşke diş ipim olsaydı diye düşündü. Daha önce hiç kullanmamış olmasına rağmen.

Bez dolabındaki gömleklerini yatağının üzerine serdi. Adamakıllı iki tane gömleği vardı. Mavi kareli mi yoksa hardal sarısı düz gömleği mi giyse bilemedi. Ev arkadaşlarına mı sorsam fikri Halley kuyruklu yıldız gibi teğet geçti düşüncelerini. Sarı olsun bari dedi. Pantolon konusunda daha şanslıydı çünkü zaten bir tane kot pantolonu vardı.

Saate baktı. Daha bir buçuk saati vardı. Koltukaltına roll-on mu sürse yoksa deodorant mı sıkarsa karar veremeyince önce roll-onu sürdü, üzerine de deodorantı sıktı. Hijyen ile haşere temizliği arasında ince bir çizginin varlığını hissetti o an. Olsundu, bugün terlemeyecekti.

Evden çıktığında daha bir saati vardı buluşmaya. Beşiktaş'ın tek şeritli sokaklarını aşarak Çarşı'ya vardı. Döner kokularının arasında birahaneleri doldurmaya başlayan insanlara bakarak ilerledi. Her daim canlı her daim kalabalık olan Çarşı'da İspark görevlileri acemi sürücülere park etme konusunda yardım ediyor, çocuklar vitrinlerde gördükleri oyuncaklar için ağlıyor, ellerinde poşetlerle ağır ağır yürüyen yaşlı teyzeler yaya trafiğini katliediyordu. Tüm bu karmaşasıyla birlikte çok seviyordu Beşiktaş'ı.

Beyoğlu'na giderken her zaman bindiği DT2 numaralı otobüse binmedi. Başka insanların kokusunun üzerine sinmesi düşünülemezdi. Yürürsem de terlerim diyerek dolmuşa bindi. Gömleğinin kırışmaması için arkasına yaslanmadı. Olur da terlerse sırtında şerit şeklinde oluşacak bir leke Suzan'ın tadını epey kaçırabilirdi. Arkadan uzatılan paralarla

ön taraftan geri gönderilen para üzerleri arasındaki nakit akışına aracılık ederek yolculuğun nasıl geçtiğini anlamadan Beyoğlu'na vardı. Nereden baksa daha bir kırkbeş dakikası vardı harcayacağı.

Önce İstiklal'de bir iki tur atmayı düşünse de olur da Suzan da erken gelir de beni göremez diye endişelenip doğruca Burger King'in önüne doğru yollandı. Aslında Suzan buluşurken Fransız Kültür'ün önünde buluşalım demişti. Başkası olsa "Burger King'in önu desene yaa" diye tersleyebilirdi ama söz konusu Suzan olunca gerisi teferruatı.

Buluşma noktasına varmadan önce bir bakkala uğrayıp keskin naneli bir sakız aldı. Bir tane şimdi atayım bir tane de buluşmaya yakın atarım diye düşündü.

Fransız Kültür'ün önüne geldiğinde karşısında bekleyen Burger King Buluşmacılarını izlemeye koyuldu. Bin türlü insan binbir farklı nedenle bin türlü diğer insanları bekliyordu. Saç ektirme ameliyatından çıkan Arap turistler kanayan kafa derilerine aldırış etmeden dondurma yalayarak yürüyorlar, boy boy selfie çubuklarıyla insanlar cadde boyunca kılıcını kaldırarak zafer turu atan şövalyelere benziyorlardı. Müzisyenlerin etrafında birkaç kişi toplanmış ve Allah kahretsin ki açıkta kestane pişirmek hala yasaklanmamıştı.

Telefonuna baktı. Sadece beş dakika kalmıştı. Suzan mutlaka dakik biri olduğu için tam tamına beş dakika sonra onunla baş başa, yüz yüze, diz dize birkaç saat geçirebilecekti. Ona hayallerini soracaktı, kendi hayallerini anlatacaktı. Niksar'la ilgili birkaç komik hikaye anlatarak onu güldürecek ama çok köylüymüş izlenimi yaratmamak için geçen sene work and travel programıyla gittiği Amerikan şehirlerini anlatacaktı.

Ne olduysa o an oldu. Yıkarken kırılan bardak gibi, çevirirken kesen kağıt gibi, oynarken patlayan balon gibi. BAM!

Hardal sarısı gömlek kana bulandı.

Önce birkaç twit atıldı. Televizyon alt yazı geçti. Çok geçmeden yayın yasağı getirildi.

Ne olduysa o an oldu. Beyoğlu'nda Suzan'ı beklerken.

Heidegger geçirim

Mithat Erdoğan, *mithaterdogan3984@gmail.com*

Porsiyonu iki buçuk lira olan lokma tatlısı ile hemen karşısındaki balık tezgâhının kokusu birbirine karışmış. Tatlıcının çılgılığı da balıkçının gevrek kahkahasına karışıyor. Yazın sonundayız ama hala yapış yapış lokma tatlısı ya da ağır kokulu balık cazip gelmiyor. Hızlı adımlarla ilerliyorum. Meydanın ortasındaki heykelin önünde iki kadın durmuş birbirlerine telefon numaralarını veriyorlar. Yüzlerinde içten mi değil mi emin olmadığım bir gülümseme var. Desteklediği takımın yıldız oyuncusunun formasını almış, ortaokul çağında bir çocuk sokakta yürürken artık babasının elini tutmamasına mı yoksa elindeki poşetteki formaya mı daha çok sevinse kestiremiyor.

Göz kapaklarım ağırlaşıyor. Sendika lokalindeki karışık ızgaranın yanına ayran söylemek hata imiş. Izgaraya da neden karışık demişlerse... Tabakta karışık bir durum yoktu, dört farklı çeşit ızgaranın hepsinden azar azar konmuş işte. Bu menülerdeki “karışık” tabirini kim çıkardı ise halt etmiş. “Izgara potpuri” ya da “Izgara çeşitleme” daha münasip geliyor kulağa. Karşı kaldırıma geçiyorum. Köftecinin yerine açılan kafe-bar’ın garsonu dışarda kaldırımın kenarındaki masada sigarasını içiyor. Yeni bir dövme daha yaptırmış. Sol göğsünün hemen üzerinde. Rahatsız etmemek adına bakışlarımı halıcının vitrinine çeviriyorum. Çok anlamsız bir hareket olduğunun farkındayım.

Bugün Hindistan’da öğretmenler günü imiş. 5 Eylül 1888’de doğan Dr. Sarvepalli Radhakrishnan’ın anısına 1962 yılından beri “Guru Purnima” isimli bir festival ile kutluyorlarmış. Bunların tamamını kulaklıkta çalan şarkının akortlarına bakmak için telefonumdan google’ı açtığımda öğreniyorum. On beş saniye içinde bilgi bombardımanı... Tabi istersen. Durup bakarsan... Yoksa duraksamadan da geçebilirsin. Hızlıca. Hızlı olmak... Hız dediğimiz şey aslında fizikte “birim zamandaki yer değiştirme miktarı” olarak tanımlanmış ama içinde bulunduğumuz çağda temsil ettiği şeyler çok farklı. Zamanın ruhu! Bu ifadeye de bayılıyorum. Tam bir temciti pilavı! Temciti pilavı da adını Recep, Şaban ve Ramazan ayları süresince, sabah ezanından sonra minarelerden okunan ve Allah’ın ululuğunu belirten duadan alan ve sahurda yenen pilav imiş bu arada. Isıtıp ısıtıp yeniden yiyebiliyorsun ya, sonra o meşhur tabirde kullanılmaya başlanmış. Benim ağzıma niyeyse hep demir tadı geliyor temciti pilavı tabirinin kullanıldığını duyunca. Çocukken kendi kanının tadına baktığında aldığı tat ya da parktaki salıncakların zincirini fazla tuttuğunda ellerinden gelen koku misali...

Zamanın ruhu diyordum. Zamanın ruhunu bilmem ama “ruhun zamanı” nı yaşamadığımız bir gerçek. Meşhur varoluşçulardan biriyle birkaç saatliğine buluşup “Tavandan

prim ödeyen kaç lira emekli aylığı alır?” sorunsalı üzerine konuşmak istiyorum. Çünkü bu dünyaya neden geldiğim sorusuna eğilmem için önce bu sorunu çözmem gerek. Çalışmak istemiyorum. Büyük şehirlerden birinde yaşamak da istemiyorum. Mümkün olduğu kadar az sosyal temasta bulunabileceğim bir rutinin özlemine çekiyorum ama işin mali boyutlarını çözüme kavuşturabilmiş değilim. İki gün evvel otuz üç yaşına girdim. Benimle aynı yaştaki futbolcular henüz jübile yapmıyor ama onlar da “tecrübeli” sıfatına haiz olalı üç beş sene geçmiş. Peki, ben mesleğimde tecrübeli miyim? Off! Ayran midemi ekşitti. Çekmecemde mide tableti var mıydı? Ya da şu köşedeki büfeden bir soda alayım ben en iyisi.

Geçirerek “egzistansiyalizm” demeye çalışırken Plaza’nın kapısından içeri giriyor ve asansör kuyruğu ile karşılaşıyorum. Varoluş özden önce gelir mi bilmiyorum ama asansör sırası bana hepsinden sonra geleceğinden merdivenlere yöneliyorum. Hoşnutsuzluk tıpkı üzerimden atmak istemediğim bir yorgan gibi. Hazır kahvesinden bir yudum alıp etrafa gülücükler saçarak kurumsal envanterin sıradan bir unsuru halini almış benliklerinin zerre farkında olmayan geri zekâlılara sinirlensem mi yoksa onlar için üzülsem mi bilemiyorum.

Eve gidip yemek yedikten sonra TGRT’de Bill Cosby’nin dizisini izlerken TV karşısında uyukladığım ve kol saatimin alarmı ile uyanıp okula koştuğum öğle aralarına duyduğum özlem de benim en büyük lanetim galiba.

KPSS ile girilebilen bir varoluşçuluk akademisi hayali kurarak mesaimin başına dönüyorum.

www.de-da-dergi.com

/dedadergi

@dedadergi

@dedadergi